

MAG HET IETSJE MEER ZIJN?

DE EFFECTEN VAN HET PORTFOLIO SOCIALE COMPETENTIE

Naam: Anne Suijdendorp

Studentnummer: 2100690

Toets 5: praktijkgericht onderzoek

Studiebegeleider: Marijke Reith

Datum: 10-06-2013

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	9
Hoofdstuk 1: Aanleiding en Probleemstelling	10
1.1 Aanleiding	10
1.2. Probleemstelling	12
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader.....	15
2.1. Sociale competentie.....	15
2.2. Portfolio Sociale Competentie	16
2.3. Sociale Competentie Observatie Lijst (SCOL) en LeerlingSCOL	19
2.4. Pedagogisch klimaat.....	22
Hoofdstuk 3: Uitwerking onderzoeksstrategie.....	25
3.1. Onderzoeksvraag en deelvragen	25
3.2. Onderzoeksparadigma	26
3.3. Onderzoeksstrategie.....	26
3.4. Respondenten en deelnemers	27
3.5. Ethische aspecten	27
3.6. Onderzoeksmethode	28
3.7. Kwaliteit onderzoek.....	32
Hoofdstuk 4: Data-analyse en resultaten	33
4.1. Data-analyse	33
4.2. De leerlingen die uitvallen op het gebied van sociale competentie	33
4.3. Het pedagogisch klimaat in groep 6 voor de inzet van het portfolio	37
4.4. De resultaten van de geselecteerde leerlingen na de inzet van het portfolio	38
4.4.1. Terugkoppeling van de LeerlingSCOL.....	40
4.4.2. Terugblik van de leerlingen op de oefenperiode van het portfolio	46
4.5. Het pedagogisch klimaat in groep 6 na de inzet van het portfolio	49
Hoofdstuk 5: Conclusie en reflectie.....	51
5.1. Antwoord op de onderzoeksvraag	51
5.2. Vertaling onderzoeksresultaten naar de context	53
5.3. Kennisontwikkeling en probleemstelling	54
5.4. Kritische reflectie en aanbevelingen voor vervolg onderzoek	55
5.5. Critical friends.....	57
Nawoord	58

Literatuurlijst	59
Bijlage A: Portfolio Sociale Competentie	60
Bijlage B: Vragenlijsten SCOL	67
Bijlage C: Vragenlijsten LeerlingSCOL.....	73
Bijlage D: Leerkrachtversie van de Klimaatschaal	79-81

Samenvatting

In dit onderzoek ben ik op zoek gegaan naar een antwoord op de vraag: 'Leidt het inzetten van het Portfolio Sociale Competentie tot sociaal competent gedrag bij de kinderen in groep 6 van de Jan Ligthartschool/Prangelaar die nu onvoldoende competent zijn en heeft dit invloed op het pedagogisch klimaat in de groep?' De Portfolio Sociale Competentie is een methode voor kinderen uit de bovenbouw. Dit is een persoonlijk dossier waarin leerlingen gedurende een bepaalde periode bewijsstukken van hun vorderingen op het gebied van sociale competentie verzamelen en bewaren.

Als intern begeleider zie ik problemen op het gebied van sociale interactie binnen groep 6 van de JanLigthartschool/Prangelaar. De leerlingen versterken elkaar in negatief gedrag. Verschillende interventies zijn uitgetoetst. Het is echter niet gelukt om de negatieve spiraal waar de groep in terecht gekomen is te doorbreken. Dit heeft effect op het pedagogisch klimaat in de groep. Er zijn voldoende signalen waaruit blijkt dat de leerlingen uit deze groep zich niet veilig voelen op school. Aangezien juist veiligheid een voorwaarde is om tot ontwikkeling te komen moest er iets gebeuren in de groep om uit die negatieve spiraal te komen.

Op school was de interventiemethode Portfolio Sociale Competentie al aanwezig, maar deze methode is nog nooit gebruikt. Ik heb in samenwerking met de leerkracht van groep 6 deze methode ingezet. Door middel van evaluatieonderzoek heb ik gemeten of deze methode daadwerkelijk effect heeft op de ontwikkeling van sociale competentie bij de kinderen die daar onvoldoende op scoorden. Daarnaast heb ik gemeten of het pedagogisch klimaat in de groep na de interventieperiode verbeterd is.

Uit de verrichte metingen is inderdaad gebleken dat er een ontwikkeling waar te nemen is bij de 3 geselecteerde leerlingen die gewerkt hebben met het portfolio. Ook is er een verbetering waar te nemen op het gebied van het pedagogisch klimaat in de groep.

Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling

1.1. Aanleiding

Een voorwaarde om je als kind goed te kunnen ontwikkelen is lekker in je vel zitten. Je moet je veilig en begrepen voelen. Als deze voorwaarden niet aanwezig zijn wordt een kind belemmerd in zijn of haar ontwikkeling (Looy en Houterman, 2004).

Om deze voorwaarden te creëren in de groep moet er interactie zijn op basis van vertrouwen tussen de leerlingen onderling, maar ook tussen de leerkracht en zijn of haar leerlingen (van der Molen, 1994). Alle voorwaarden die aanwezig moeten zijn om een kind tot ontwikkeling te laten komen wordt ook wel het pedagogisch klimaat genoemd. Het pedagogisch klimaat heeft betrekking op de motivatie, plezier en betrokkenheid van zowel leerlingen als leerkracht (Donkers, 2009). Deze voorwaarden zijn nu onvoldoende aanwezig in groep 6. De meeste leerlingen versterken elkaar in negatief gedrag uit angst niet tot 'de groep' te behoren. Een klein groepje leerlingen zet andere leerlingen aan tot handelingen waar ze eigenlijk niet achter staan. Denk dan bijvoorbeeld aan het buitensluiten van medeleerlingen, verbaal agressief gedrag vertonen, onwaarheden over elkaar vertellen en het dreigen met lichamelijk geweld. Hierdoor voelen de leerlingen zich onveilig. Een grote groep leerlingen gaat niet meer met plezier naar school.

Kinderen komen op vierjarige leeftijd met een rugzak vol ervaringen op school. Die kinderen moeten samen kunnen leren en spelen met al die onderlinge verschillen. Er kan niet verwacht worden dat het samen leren en spelen zonder extra inspanningen goed gaat. 80% tot 90% van de leerlingen is van nature sociaal competent en heeft voldoende baat bij wat er op groepsniveau wordt aangeboden. Een kleinere groep leerlingen (5% tot 10 %) heeft hier te weinig baat bij. Zij hebben meer oefening en begeleiding nodig in het op een gewenste manier omgaan met andere leerlingen in de groep (Wichers-Bots, 2010). In groep 6 veroorzaakt deze kleine groep leerlingen nu grote problemen. Deze leerlingen moeten leren wat op een gewenste manier omgaan met medeleerlingen inhoudt. Daar hebben ze vaardigheden op het gebied van sociale competentie voor nodig.

Joosten (2007) beschrijft het begrip sociale competentie als volgt:

Sociale competentie is het vermogen om adequaat te handelen in sociale situaties. Iemand die sociaal competent is kan alle 'gereedschappen' toepassen, op alle drie de gebieden. Hij kan bijvoorbeeld reflecteren op zijn eigen gedrag, en op het gedrag van een ander, maar hij heeft ook de vaardigheden om zijn verkregen inzichten toe te passen. En hij past die inzichten toe in deze situatie, maar ook in andere situaties. (p. 10)

In dit onderzoek zal er gekeken worden naar het effect van de interventiemethode: Portfolio Sociale Competentie. Deze methode is er voor de leerlingen die onvoldoende baat hebben bij de interventies die op groepsniveau aangeboden worden. Deze leerlingen hebben net wat meer nodig om vaardigheden, kennis en inzicht aan te leren op het gebied van sociale competentie. Als die kleine groep leerlingen sociaal competenter gedrag laat zien, dan bestaat de kans dat het meeloopgedrag van de rest van de groep doorbroken wordt. Een bijkomend effect zou kunnen zijn dat er verbetering waar te nemen is op het gebied van het pedagogisch klimaat in de groep.

1.2. Probleemstelling

Ik ben werkzaam als Intern begeleider op de Jan Ligthartschool/Prangelaar in Woudenberg. Sinds dit schooljaar zijn de leerlingen van deze scholen samengevoegd. Vanaf het schooljaar 2014/2015 gaan de scholen als één school verder. Nu bestaan er op papier nog twee scholen. Onderwijskundig is het inmiddels al eenduidig georganiseerd. De school bestaat uit twee locaties. Op locatie 1 zijn de groepen 1 t/m 5 gehuisvest en op locatie 2 de groepen 6 t/m 8. Nu de leerlingen al vermengd zijn vinden we het extra belangrijk dat kinderen zich veilig voelen binnen school. Een groot aantal kinderen heeft te maken gekregen met een nieuwe locatie, nieuwe kinderen en nieuwe leerkrachten voor de groep.

Tot nu toe zijn ouders en leerlingen tevreden over het verloop van de samenvoeging. Het heeft kansen geboden om klassen kleiner te maken en groepen met een flinke zorgwaarde te splitsen. Van alle groepen die we hebben binnen school is groep 6 echter een groep die aandacht vraagt. Al vanaf groep 1 bestaat deze groep uit kinderen die intens op elkaar reageren en waar vaak onrust heerst op sociaal-emotioneel gebied. Groepjes meiden die vaak botsen en jongens die elkaar versterken in negatief gedrag. Tot nu toe is het nog niet gelukt om dit te doorbreken. Ook de samenvoeging heeft geen mogelijkheid geboden om de groep op te splitsen.

Ik vind het van essentieel belang om er voor te zorgen dat alle kinderen die in groep 6 zitten zich veilig genoeg voelen om zich goed te kunnen ontwikkelen. In onze visie op onderwijs geven we ook aan dat alle kinderen zich veilig moeten voelen en de ruimte moeten krijgen om tot ontwikkeling te komen. Dit is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de school. Als intern begeleider heb ik de taak om mijn collega's te coachen en te adviseren. Binnen mijn professionele ontwikkeling is dit een aandachtspunt waar ik me nu optimaal op kan richten. Samen met de leerkracht van groep 6 heb ik de groep in kaart gebracht. We hebben samen gekeken voor welke kinderen deze interventiemethode geschikt is en hoe die interventies ingebouwd kunnen worden. Juist omdat ik een adviserende en coachende taak heb is het belangrijk om inzicht te krijgen in het feit of aanwezige interventiemethodes op school voldoende effect hebben. Juist bij het aanbieden van interventies aan leerlingen die gedragsproblemen laten zien is het belangrijk om de juiste interventies aan te bieden. We hebben in groep 6 gezien wat het effect is als er langdurig,

onvoldoende afgestemd wordt op de onderwijsbehoeften van leerlingen met gedragsproblemen. Leerlingen vervallen constant in hun oude gewoontes en zijn niet in staat om dit zelf om te buigen. Met als effect dat het pedagogisch klimaat in de groep zeer slecht is en veel kinderen niet de voorwaarden ervaren om goed tot leren te komen. Vanuit mijn professioneel handelen moet ik me verdiepen in de effecten van de interventiemethodes om zo tot een goed advies richting mijn collega's te komen. Ik moet kritisch kijken naar de kennis die ik heb opgedaan en afwegen wat werkt voor deze groep in deze context.

Voor mij is het een uitdaging om samen met de leerkracht te proberen de negatieve spiraal waar de kinderen nu in zitten te doorbreken. Dit wil ik samen met de leerkracht bereiken door interventies in te zetten voor de kinderen die meer nodig hebben, dan wat er op groepsniveau wordt aangeboden. We beschikken over de mogelijkheid om gebruik te maken van de methode Portfolio Sociale Competentie. De Portfolio Sociale Competentie is een methode voor kinderen uit de bovenbouw. Dit is een persoonlijk dossier waarin leerlingen gedurende een bepaalde periode bewijsstukken van hun vorderingen op het gebied van sociale competentie verzamelen en bewaren.

Er is nog nooit met deze interventiemethode gewerkt. Ik wil onderzoeken of deze interventiemethode voldoende te bieden heeft om de kinderen die dat nodig hebben groei door te laten maken op het gebied van hun sociale competentie. Daarnaast wordt er gekeken of het pedagogisch klimaat in de groep verbeterd is na die interventieperiode.

Deze probleemstelling heeft tot de volgende onderzoeksvraag geleid:

Leidt het inzetten van het Portfolio Sociale Competentie tot sociaal competentier gedrag bij de kinderen van groep 6 die nu onvoldoende competent zijn en heeft dit invloed op het pedagogisch klimaat in de groep?

De volgende deelvragen zijn hier uit voort gekomen:

1. Welke leerlingen uit groep 6 vallen uit op het gebied van sociale competentie?
2. Hoe is het pedagogisch klimaat in groep 6 voor de inzet van het Portfolio Sociale Competentie volgens de leerkracht?
3. Hoe scoren de geselecteerde leerlingen na de inzet van het Portfolio Sociale Competentie?
4. Hoe is het pedagogisch klimaat in groep 6 na de inzet van het Portfolio Sociale Competentie volgens de leerkracht?

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

2.1. Sociale Competentie

Volgens Joosten (2007) spelen binnen de term sociale competentie verschillende factoren een rol. Het gaat niet alleen om vaardigheden, maar ook om het inzicht hebben in sociale situaties. Reflectie op de situatie en jouw eigen rol daar in. Ook houding speelt een belangrijke rol. Het kind moet ook willen dat het contact met anderen prettig verloopt. Het kind voelt die verantwoordelijkheid voor zichzelf, maar ook voor de ander. Binnen sociale competentie spelen de volgende 3 factoren een belangrijke rol:

- Houding
- Kennis
- Vaardigheid

Kinderen die sociaal competent zijn hebben vertrouwen in zichzelf en in de ander. Ze hebben al een vorm van relativiseringsvermogen. Zij weten raad met situaties die zij nog niet eerder mee gemaakt hebben of blijven in ieder geval kalm in deze situaties. (Jeninga, 2004).

Ten Dam en Volman (2000) zeggen dat sociale competentie niet alleen te maken heeft met vaardigheden. Om goed te kunnen reageren en handelen is kennis en inzicht noodzakelijk. Zij geven aan dat het aanleren van sociale competentie in deze snel veranderende samenleving erg belangrijk is. We hebben te maken met veel verschillende culturen en daarbij behorende gedragsregels. Daarom is het goed dat kinderen leren reflecteren om de ander in die bepaalde context te kunnen begrijpen en om vervolgens goed te kunnen handelen. Het gaat om het adequaat en 'to the point' sociaal handelen in een bepaalde samenleving of sociale context.

Sociale competentie is dus essentieel om je staande te houden in de maatschappij. Het maakt dat je uiteindelijk als mens in staat bent om evenwichtig te functioneren in deze samenleving. Kritisch kijken naar je eigen handelen en dat van de ander. De groep jongeren die deze competentie niet voldoende ontwikkelt vormt een risicogroep binnen de samenleving. Zij zijn niet in staat om kritisch naar hun eigen participatie te kijken en dit belemmert het samenwerken met anderen.

Volgens Weare (2004) is het belangrijk om aandacht te besteden aan sociale competentie, omdat dit er voor zorgt dat kinderen leren omgaan met anderen en het stimuleert kritisch burgerschap.

Als we de groep kinderen in groep 6, die onvoldoende sociaal competent zijn, aan hun lot overlaten, dan zouden zij tot die risico groep kunnen gaan behoren. Wij zijn als school mede verantwoordelijk voor het ontwikkelen van sociaal competent gedrag. Die verantwoordelijkheid is aanleiding geweest om te onderzoeken of de methode Portfolio Sociale Competentie ons helpt bij het ontwikkelen van sociale competentie bij de leerlingen van groep 6, die dit hard nodig hebben.

2.2. Portfolio Sociale Competentie

Het Portfolio Sociale Competentie is een methode voor kinderen uit de bovenbouw. Dit is een persoonlijk dossier waarin leerlingen gedurende een bepaalde periode bewijsstukken van hun vorderingen op het gebied van sociale competentie verzamelen en bewaren. “De leerling oefent zijn gedrag, verzamelt bewijzen, evalueert en gaat een nieuwe oefening doen. Een belangrijke voorwaarde voor werken aan het portfolio is dat de leerling kan reflecteren. Door te reflecteren op zijn ervaringen, kan een leerling gedrag bijstellen” (CED-Groep, 2006, p. 29).

Voor het onderzoek is het dus van belang dat er leerlingen worden geselecteerd die kunnen reflecteren op de oefeningen die ze gedaan hebben. Wanneer dit niet gebeurd zou het zo kunnen zijn dat de effecten van het werken met de portfolio's minimaal zijn. Ten Dam en Volman (2002) geven aan dat kinderen die onvoldoende sociaal competent zijn juist moeten leren reflecteren om de ander in die bepaalde context te kunnen begrijpen en vervolgens goed te kunnen handelen. Dit houdt in dat er vanuit de methode om een voorwaarde wordt gevraagd die waarschijnlijk bij een aantal kinderen in groep 6, die problemen ervaren op het gebied van sociale competentie, niet aanwezig is. Mijn rol als intern begeleider is het coachen van de leerkracht bij de selectie van de leerlingen. We moeten kritisch kijken bij welke leerlingen deze voorwaarde al aanwezig is of in aanleg wel aanwezig is, maar nog niet goed tot ontwikkeling is gekomen.

De leerkracht speelt een belangrijke rol bij het begeleiden van de leerlingen tijdens het proces van oefenen, verzamelen van bewijzen en evalueren.

Het werken met de methode Portfolio Sociale Competentie verloopt aan de hand van een stappenplan:

1. Oriëntatie op gedragscategorie
2. Doel bepalen
3. Oefenen en evalueren
4. Oefenen
5. Reflectie

In het eerste gesprek wordt met de leerling gesproken over hoe hij/zij het invullen van de vragenlijst ervaren heeft en vervolgens bespreekt de leerkracht de volgende gedragscategorieën:

- Ervaringen delen
- Samen spelen en werken
- Een taak uitvoeren
- Jezelf presenteren
- Aardig doen
- Omgaan met ruzie
- Een keuze maken
- Opkomen voor jezelf

Aan de hand van de gegevens van de Sociale Competentie Observatie Lijst (SCOL) en de Leerling Sociale Competentie Observatie Lijst (LeerlingSCOL) wordt per leerling besproken aan welke gedragscategorieën gewerkt kan gaan worden. Die categorieën worden weergegeven in de terugkoppeling van de LeerlingSCOL. De terugkoppeling is een vereenvoudigde grafiek waarin de leerlingen terug kunnen zien hoe zij op de verschillende gedragscategorieën gescoord hebben. Ook het portfolio wordt geïntroduceerd. De leerling krijgt een week de tijd om na te denken aan welke gedragscategorie het eerst gewerkt gaat worden.

In gesprek 2 wordt met de leerling het doel bepaald waar aan gewerkt gaat worden. Per gedragscategorie zijn er verschillende doelen omschreven. Als het doel bepaald is krijgt de leerling de opdracht om na te denken over hoe de leerling meent aan dit doel te gaan werken.

In gesprek 3 worden de oefeningen vastgesteld. Om de leerlingen op weg te helpen staan er per doel verschillende oefenvormen beschreven in het ideeënboek. De oefeningen bestaan uit verschillende werkvormen en zijn op de verschillende doelen per gedragscategorie afgestemd. Het ideeënboek maakt onderdeel uit van de handleiding van de Portfolio Sociale Competentie. Bij de volgende oefenvormen, die in dit geval passen binnen de gedragscategorie: “Aardig doen”, kan gedacht worden aan:

- Inleefoefening: *beschrijf wat het met jou doet als je geholpen wordt en wanneer jij graag geholpen wilt worden.*
- Een lijst opstellen: *maak een lijst van voordelen en nadelen van; of iemand helpen of alleen maar aan jezelf denken.*
- Een situatie weergeven: *maak tekeningen of foto's over hoe jij verschillende mensen op verschillende manieren kan helpen.*

Alle afspraken worden genoteerd in het portfolio. Ook de evaluatie en de reflectie van de doelen worden beschreven in het portfolio. In bijlage A is een portfolio opgenomen.

Omdat het een intensieve manier van werken is, wordt er geadviseerd om deze interventie methode bij maximaal 3 leerlingen per groep uit te voeren.

Paris en Ayres (1994) geven aan dat het werken met het portfolio een succesvolle manier is om leerlingen te leren hoe zij op hun eigen ontwikkeling kunnen reflecteren. Het stimuleert een krachtige samenwerking tussen de leerkracht en zijn leerlingen. Daarnaast heeft het positieve effecten op de psychologische dynamiek in de groep.

2.3. Sociale Competentie Observatie Lijst (SCOL) en de Leerling Sociale Competentie Observatie Lijst (LeerlingSCOL)

De Sociale Competentie Observatielijst (SCOL) en de LeerlingSCOL meten en volgen de sociale competentie van leerlingen. De SCOL is een gedragsbeoordelingslijst (bijlage B) waarmee leerkrachten de sociale competentie van hun leerlingen kunnen beoordelen. De LeerlingSCOL is een zelfbeoordelingslijst (bijlage C) op het gebied van sociale competentie voor de leerlingen van de groepen 6 t/m 8. De uitkomsten van de LeerlingSCOL en de resultaten van de SCOL worden gebruikt bij de selectie van de leerlingen van groep 6 die gaan werken met het Portfolio Sociale Competentie.

Deze instrumenten worden bij de selectie gebruikt, omdat ze aansluiten bij het Portfolio Sociale Competentie. De SCOL bestaat uit 26 vragen. Die vragen beschrijven telkens concreet sociaal competent gedrag. De vragen zijn ondergebracht in dezelfde acht gedragscategorieën die ook in het Portfolio Sociale Competentie gebruikt worden als uitgangspunt:

- Ervaringen delen
- Samen spelen en werken
- Een taak uitvoeren
- Jezelf presenteren
- Aardig doen
- Omgaan met ruzie
- Een keuze maken
- Opkomen voor jezelf (CED-Groep, 2006)

Het Portfolio Sociale Competentie gaat niet alleen uit van het oordeel van de leerkracht die de te oefenen gedragscategorieën betreft, maar gaat ook uit van het oordeel van de leerling over zijn of haar sociale competentie. Voor het oordeel van de leerling is de LeerlingSCOL ontwikkeld. De LeerlingSCOL maakt deel uit van het portfolio. Ook de LeerlingSCOL bestaat uit 26 vragen en gaat uit van de acht gedragscategorieën waar in het portfolio mee gewerkt wordt (CED-Groep, 2006).

De SCOL en de LeerlingSCOL spelen een essentiële rol bij de selectie van de leerlingen van groep 6 voor het werken met het Portfolio Sociale Competentie. Deze instrumenten geven informatie over welke kinderen uit groep 6 onvoldoende sociaal competent zijn. Daarnaast wordt aangegeven aan welke gedragscategorieën, zowel volgens de leerkracht als volgens de leerlingen, gewerkt moet gaan worden.

De kans is aanwezig dat in deze groep 6 een grote groep leerlingen in aanmerking komt voor het werken met het portfolio. Er wordt echter aangeraden met niet meer dan drie leerlingen tegelijkertijd volgens deze methode te werken. In de handleiding van het Portfolio Sociale Competentie wordt een aantal criteria genoemd waarop verdere selectie gebaseerd kan worden. Deze criteria zijn:

- Taalvaardigheid
- Reflectievermogen
- Ernst van de problematiek
- De band tussen leerkracht en de leerling
- De motivatie van de leerling

De resultaten van de SCOL en de LeerlingSCOL bestaan uit een totaalscore. Die score kan gekoppeld worden aan een niveau. Het gaat hier om de niveaus A t/m E. De LeerlingSCOL geeft aan hoe de leerlingen zichzelf beoordelen. De leerlingen die een A t/m C scoren beoordelen zichzelf als sociaal competent. Bij een D score vindt de leerling zichzelf te weinig competent. Bij een E score ziet een leerling zichzelf als erg weinig sociaal competent.

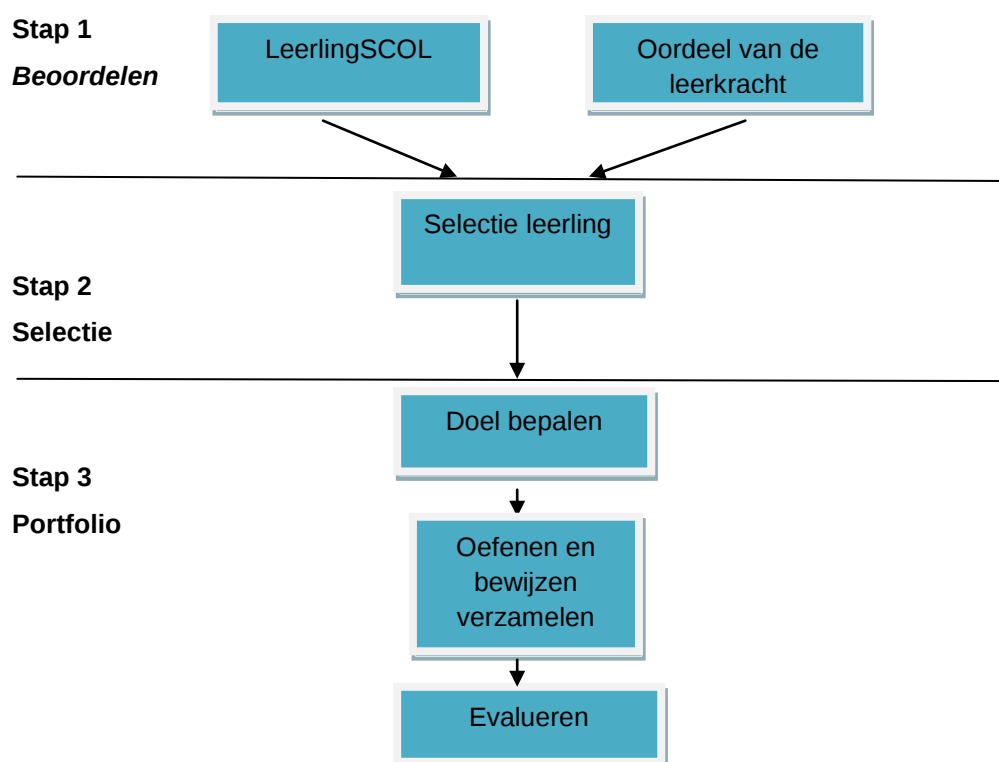
De niveaus A t/m E die behoren bij de SCOL op een rij:

- A 25% hoogst scorende leerlingen
- B 25% boven het midden scorende leerlingen
- C 25% onder het midden scorende leerlingen
- D 15% boven de laagst scorende 10%
- E 10% laagst scorende leerlingen

SCOL		LeerlingSCOL	
Niveau	Totaalscore	Niveau	Totaalscore
A	105-130	A	66-78
B	96-104	B	63-65
C	86-95	C	59-62
D	76-85	D	55-58
E	26-75	E	26-54

Figuur 1: koppeling van de totaalscores van de SCOL en de LeerlingSCOL aan de niveaus A t/m E

In figuur 1 is te zien welke totaalscores bij de niveaus A t/m E horen. Dit is belangrijk voor de selectieprocedure. De leerlingen die zowel op de SCOL als op de LeerlingSCOL een D of een E scoren komen in aanmerking om met het portfolio te werken. Aan de vragen die de leerkracht en de leerlingen beoordelen is een waarde gekoppeld. Die waardes vormen samen de totaalscore.

Figuur 2: De plaats van de SCOL en de LeerlingSCOL in het Portfolio Sociale Competentie

In figuur 2 wordt nog een keer aangegeven welke rol de SCOL en de LeerlingSCOL spelen bij het werken met het Portfolio Sociale Competentie.

2.4. Pedagogisch klimaat

Het pedagogisch klimaat wordt door velen gedefinieerd. Ik denk dat het pedagogisch klimaat een door de leerkracht gecreëerde situatie is waarbinnen alle leerlingen zich veilig en gemotiveerd voelen. Een context waarbinnen de leerlingen de ruimte ervaren om tot ontwikkeling te komen. De leerkracht creëert die context door goed af te stemmen op de onderwijsbehoeften van de individuele leerling. Daarnaast is het werken aan verbondenheid tussen de leerlingen essentieel.

Volgens Steven (1997) vormen de volgende 3 componenten de definitie van het pedagogisch basisklimaat:

- Kenmerken van ontwikkeling
- De doelen die gesteld worden betreft opvoeding in het onderwijs
- De aanpak om met deze doelen aan de slag te gaan

Binnen die componenten spelen de domeinen: relatie, competentie en autonomie een belangrijke rol. Volgens van Lieshout (2009) zijn dit de basisbehoeften van ieder mens.

Door te werken met het Portfolio Sociale Competentie wordt aan alle drie de domeinen: relatie, competentie en autonomie aandacht besteed. De relatie tussen leerkracht en leerling is erg belangrijk. De leerkracht gaat veel in gesprek met de leerling wat de relatie waarschijnlijk ten goede zal komen. Het portfolio werkt aan competentie op sociaal gebied en de leerling is medeverantwoordelijk voor dit proces.

Door hiermee met enkele leerlingen van groep 6 op individueel niveau aan de slag te gaan, hopen we uiteindelijk ook op groepsniveau effecten te kunnen meten betreffend het pedagogisch klimaat. Dit effect wordt gemeten met de leerkrachtversie van de Klimaatschaal (bijlage D).

De Klimaatschaal is een vragenlijst die ingevuld kan worden door leerlingen vanaf groep 4. Deze vragenlijst brengt het pedagogisch klimaat in de groep in beeld (Donkers, 2009).

De leerkrachtversie is een onderdeel van de Klimaatschaal. De leerkrachtversie is een vragenlijst die bestaat uit 16 algemene vragen die gericht zijn op de groep waar de leerkracht voor staat en daarnaast zijn er nog 17 specifieke vragen die gaan over de leerkracht. De uitkomst van de vragenlijst helpt de leerkracht bij het beoordelen van zijn of haar eigen klas wat betreft de onderlinge leerling-relaties en de sfeer in de klas. Daarnaast biedt het de mogelijkheid om te reflecteren op het eigen handelen als het gaat om orde en interactie met de leerlingen (Donkers, 2010). Onderlinge relaties hebben invloed op het pedagogisch klimaat, maar volgens Maslowski (2004) ook op de kwaliteit van het onderwijs. Hij zegt dat het werken aan een goede verstandhouding tussen de leerlingen in de groep onderdeel uitmaakt van het bereiken van goede prestaties. We hopen dat door het ondersteunen van de geselecteerde leerlingen van groep 6 op het gebied van sociale competentie die onderlinge relaties verbeteren. Als die onderlinge relaties verbeteren bestaat de kans dat dit ook invloed heeft op alle onderdelen die de leerkrachtversie meet. De onderdelen zijn:

- Kwaliteit
- Sfeer
- Orde
- Interactie

Ik heb er voor gekozen om alleen de leerkrachtversie te gebruiken. Die keus is gemaakt, omdat ik wilde voorkomen dat de leerlingen overbelast zouden worden door het invullen van verschillende vragenlijst.

Ik zie overeenkomsten tussen die visie van de Klimaatschaal en het Portfolio Sociale Competentie. Beide gaan uit van het oordeel van zowel de leerkracht als de leerling. De leerkracht wordt aangezet tot reflectie betreft de keuzes die gemaakt worden in het aanbieden van onderwijs dat gericht is op het creëren van een situatie waarin de leerlingen zich kunnen ontwikkelen op sociaal gebied. De leerkrachtversie helpt de leerkracht bij die reflectie. Donkers (2009) geeft aan dat het belangrijk is dat de leerkracht werkt aan een goede relatie met zijn leerlingen. Daar hoort het adequaat

reageren op positieve of negatieve interactie van en met zijn leerlingen bij. Het Portfolio Sociale Competentie is gericht op interactie van de leerkracht met de leerling. Door in gesprek te gaan met de leerling wordt gewerkt aan het ontwikkelen van inzicht, kennis en vaardigheden wat betreft het omgaan met sociale interactie.

Hoofdstuk 3: uitwerking onderzoeksstrategie

3.1. Onderzoeksvraag en deelvragen

In mijn onderzoek ga ik op zoek naar antwoorden op de volgende vragen:

Leidt het inzetten van de Portfolio Sociale Competentie tot sociaal competentier gedrag bij de kinderen van groep 6 die nu onvoldoende competent zijn en heeft dit invloed op het pedagogisch klimaat in de groep?

1. Welke leerlingen uit groep 6 vallen uit op het gebied van sociale competentie?
2. Hoe is het pedagogisch klimaat in groep 6 voor de inzet van het Portfolio Sociale Competentie volgens de leerkracht?
3. Hoe scoren de geselecteerde leerlingen na de inzet van het Portfolio Sociale Competentie?
4. Hoe is het pedagogisch klimaat in groep 6 na de inzet van het Portfolio Sociale Competentie volgens de leerkracht?

Doel

Mijn doel is het inzicht krijgen in het effect van het inzetten van de Portfolio Sociale Competentie bij kinderen die onvoldoende baat hebben bij het klassikale aanbod op het gebied van het ontwikkelen van sociale competentie.

Ik wil weten of de leerlingen die geselecteerd zijn na het werken met het Portfolio Sociale Competentie hoger scoren op de SCOL en de LeerlingSCOL en of er in de klas een beter Pedagogisch klimaat zal ontstaan na de begeleiding van deze leerlingen.

3.2. Onderzoeksparadigma

In dit onderzoek wordt onderzocht of bepaalde bewuste, intentionele handelingen een bepaald doel bereiken. Data worden getoetst aan de theorie. Er wordt gekeken of bepaald gedrag, van een specifieke groep, omgebogen kan worden door een bepaalde interventie in te zetten. Het onderzoek is subjectief en contextgebonden.

Bovengenoemde kenmerken vallen binnen het interpretatieve paradigma. Het kritisch-emancipatorische paradigma gaat uit van het willen veranderen van een situatie. Dat is wat er achterliggend ook speelt bij dit onderzoek. Het pedagogisch klimaat in groep 6 is niet goed. Dit moet veranderen. De hoop is dat dit gebeurt door de begeleiding van leerlingen die onvoldoende sociaal competent zijn. In eerste instantie wordt echter gemeten of de interventiemethode Portfolio Sociale Competentie effect heeft op het gedrag van een specifiek groepje leerlingen in groep 6. We willen weten of de school met deze methode voldoende in handen heeft om goed af te kunnen stemmen op de onderwijsbehoeften van de leerlingen die net dat beetje meer nodig hebben op sociaal competent gebied. Daarom valt dit onderzoek binnen het interpretatieve paradigma.

3.3. Onderzoeksstrategie

Ik maak gebruik van evaluatieonderzoek.

Het doel is het bereiken van een positieve ontwikkeling op het gebied van sociale competentie bij de leerlingen uit groep 6 waarbij dat nu onvoldoende is. Met het bijkomende effect dat het pedagogisch klimaat in deze groep zal verbeteren. Er is op school een interventiemethode aanwezig die nog niet ingezet is. Ik wil weten of de interventiemethode Portfolio Sociale Competentie voldoende effect heeft om die positieve ontwikkeling te bereiken.

Een kenmerk van evaluatieonderzoek is of bepaalde bewuste, intentionele handelingen of ingrepen geleid hebben tot het beoogde doel.

Leidt het inzetten van portfolio sociale competentie tot sociaal competenter gedrag bij de kinderen die nu onvoldoende competent zijn en heeft dit invloed op het pedagogisch klimaat in de groep.

3.4. Respondenten en deelnemers

De respondenten in dit onderzoek zijn de leerkracht van groep 6 en de gehele groep 6. De leerkracht heeft verschillende vragenlijsten ingevuld en de hele groep heeft de LeerlingSCOL ingevuld.

Vanuit de gegevens van de leerkracht en de LeerlingSCOL zijn leerlingen geselecteerd die deelnemen aan de interventiemethode Portfolio Sociale Competentie. Het gaat hier om een meisje en twee jongens uit groep 6. Zij gaan zich ontwikkelen op het gebied van hun sociale competentie door aan specifieke doelen te werken waar zij vervolgens op reflecteren. De leerkracht neemt deel aan het onderzoek, omdat zij de leerlingen coacht tijdens het werken aan de portfolio's.

3.5. Ethische aspecten

In dit onderzoek is het vooral belangrijk om te kijken naar de waarde er van. Dient dit onderzoek een professioneel en maatschappelijk belang? Het draait in het onderzoek om verschillende actoren die invloed kunnen hebben op het pedagogisch klimaat. Ik zal daarbij rekening moeten houden met de rechten, belangen, privacy, zienswijzen en opvattingen van de omgeving van de school. In de data-analyse worden de namen van de kinderen onzichtbaar gemaakt. Ook de leerkracht zal niet bij naam genoemd worden. De leerlingen vullen de vragenlijsten individueel in. Zij krijgen vooraf een gedegen uitleg en werken op een plek waar zij niet door andere leerlingen gestoord kunnen worden. De begeleider is in de buurt zodat vragen altijd gesteld kunnen worden. Zo wordt er rekening gehouden met het gevoel van veiligheid tijdens het invullen van de vragenlijsten. Ook wordt er verteld dat de uitkomsten alleen gezien worden door de leerkracht en de intern begeleider. Voor andere kinderen zal de uitkomst niet zichtbaar zijn.

Door middel van een teamvergadering aan het begin van het schooljaar zal duidelijkheid gegeven worden over de procedure van het onderzoek. Ik heb nu al aan alle collega's in grote lijn aangegeven wat het doel is van het onderzoek en hoe ik data zal gaan verzamelen. In overleg met de directeur is het onderwerp van het onderzoek vastgesteld.

Transparantie is erg belangrijk. Collega's moeten ten aller tijden kunnen vragen hoe de stand van zaken is. Ik zal zorgvuldig omgaan met de data. Tussentijds zal ik feedback vragen aan directie en collega's over de transparantie van het onderzoek. Als er onduidelijkheden zijn zal ik direct aanpassingen doen.

In het schrijven van mijn onderzoeksverslag zal ik volgens APA richtlijnen verwijzen naar bronnen. Ik zal zo veel mogelijk kritisch zijn over bestaande opvattingen en definities. Ook zal ik constant bepaalde handelwijzen, keuzes en conclusies verantwoorden.

3.6. Onderzoeksmethode

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de volgende onderzoeksmethoden:

- Sociale Competentie Observatie Lijst
- Leerling Sociale Competentie Observatie Lijst
- Leerkrachtversie van de Klimaatschaal

Welke leerlingen uit groep 6 vallen uit op het gebied van sociale competentie?

Deze deelvraag wordt gemeten door de Sociale Competentie Observatie Lijst (zie pagina 15). De SCOL bestaat uit acht categorieën met elk drie of vier items die een samenvatting vormen van sociaal competente gedragingen. De leerkracht beoordeelt of de leerling in verschillende situaties sociaal competent handelt en of zijn handelen overeenkomt met zijn leeftijd. De leerkracht beoordeelt alle 22 leerlingen uit groep 6. Per leerling kost het invullen van de vragenlijst ongeveer 5 minuten.

De SCOL volgt de leerlingen op het gebied van sociale competentie. Het is een leerlingvolgsysteem. De SCOL geeft aan waar in de praktijk aan gewerkt kan worden (CED-Groep, 2006).

Er is een handleiding met een testinstructie en een softwareprogramma waarmee we de gegevens kunnen invoeren en analyseren (Joosten al., 2003; Joosten et al., 2007). Er kan een groepsoverzicht, maar ook een individueel overzicht gegenereerd worden. Deze meting wordt in het najaar gedaan.

Naast de SCOL wordt de LeerlingSCOL (zie pagina 15) als meetinstrument gebruikt. Dit instrument wordt door alle 22 leerlingen van groep 6 ingevuld. De LeerlingSCOL bestaat uit 26 vragen waarmee de leerling zijn sociaal competente gedrag in kaart brengt. Een leerling vult de lijst in ongeveer 15 minuten in. De leerkracht geeft de leerlingen instructie betreffend de afname.

In hetzelfde softwareprogramma als de SCOL voeren de leerlingen hun antwoorden in. De gegevens worden door het softwareprogramma geanalyseerd. Er kan een groepsoverzicht, maar ook een individueel overzicht gegenereerd worden. Deze meting wordt in het najaar gedaan.

De LeerlingSCOL volgt de leerlingen in hun oordeel over hun ontwikkeling op het gebied van sociale competentie. Het instrument geeft een terugkoppeling over waar in de praktijk aan gewerkt kan worden.

Naast de SCOL en de LeerlingSCOL wordt er bij de selectie van de leerlingen, die in aanmerking komen om met het Portfolio Sociale Competentie te werken, rekening gehouden met de volgende criteria:

- Taalvaardigheid
- Reflectievermogen
- Ernst van de problematiek
- De band tussen leerkracht en de leerling
- De motivatie van de leerling

Door in gesprek te gaan met de leerkracht wordt iedere leerling die uitvalt op de SCOL en de LeerlingSCOL beoordeelt volgens bovenstaande criteria. In een tabel wordt deze beoordeling weergegeven. Op basis van die tabel worden de gegevens geanalyseerd.

Hoe is het pedagogisch klimaat in groep 6 voor de inzet van het Portfolio Sociale Competentie volgens de leerkracht?

Deze deelvraag wordt gemeten door de leerkrachtversie van de Klimaatschaal (zie pagina 18). De leerkracht vult een vragenlijst in die beoordeelt hoe het pedagogisch klimaat in groep 6 eruit ziet op de onderdelen:

- Kwaliteit
- Sfeer
- Orde
- Interactie

De vragenlijst wordt digitaal ingevuld. Het invullen kost ongeveer 5 minuten. Het programma genereert feedbacktekst op basis van de genormeerde uitslag. Deze uitslag wordt door het programma geanalyseerd en grafisch weergegeven.

Hoe scoren de geselecteerde leerlingen na de inzet van het Portfolio Sociale Competentie?

Deze deelvraag wordt beantwoord door in het voorjaar nogmaals de SCOL af te nemen. De leerkracht beoordeelt alle leerlingen van groep 6 of zij ontwikkeling doorgemaakt hebben op het gebied van hun sociale competentie. Er wordt specifiek gekeken naar de 3 leerlingen die gewerkt hebben met het Portfolio Sociale Competentie.

Het softwareprogramma zet het meetmoment van het najaar en het meetmoment van het voorjaar naast elkaar en analyseert welke ontwikkeling de leerling doorgemaakt heeft.

Daarnaast wordt in het voorjaar nogmaals de LeerlingSCOL ingevuld door alle 22 leerlingen uit groep 6. Er wordt specifiek gekeken naar de 3 leerlingen die gewerkt hebben met het Portfolio Sociale Competentie. Het softwareprogramma zet het meetmoment van het najaar 2012 en het meetmoment van het voorjaar van 2013 naast elkaar en analyseert welke ontwikkeling de leerling doorgemaakt heeft.

Er wordt ook gekeken naar de terugkoppeling van de LeerlingSCOL. Door de grafieken van de terugkoppeling van het najaar 2012 en het voorjaar van 2013 met elkaar te vergelijken is te zien of de leerling zelf vindt of er ontwikkeling doorgemaakt is op het gebied van de geoefende gedragscategorie.

Het Portfolio Sociale Competentie (zie pagina 12) wordt ook ingezet bij het beoordelen of de drie leerlingen ontwikkeling hebben doorgemaakt op het gebied van sociale competentie. Op de laatste pagina van het portfolio wordt teruggeblikt op de oefenperiode. Deze pagina beschrijft of de leerling zijn eerder beschreven doel gehaald heeft. Het oordeel van de leerling wordt naast het oordeel van de leerkracht gelegd. De leerkracht schrijft een korte evaluatie over de ontwikkeling die de drie leerlingen hebben doorgemaakt op sociaal competent gebied. De terugblik en de evaluatie van de leerkracht vormen samen de data die door mij als intern begeleider geanalyseerd worden op de overeenkomsten en verschillen. Daar zal ik in hoofdstuk 4 mijn conclusies uit trekken.

De oefeningen die gedaan zijn evalueert de leerling 1 keer in de week onder begeleiding van de leerkracht. Per leerling neemt dit ongeveer 20 minuten in beslag.

Hoe is het pedagogisch klimaat in groep 6 na de inzet van het Portfolio Sociale Competentie volgens de leerkracht?

Na de interventieperiode vult de leerkracht de leerkrachtversie van de Klimaatschaal nog een keer in.

De uitkomsten worden weer door het programma geanalyseerd. In een tabel zal ik de uitkomsten van meetmoment 1 en 2 naast elkaar zetten. Dit helpt mij bij het analyseren van de ontwikkeling van het pedagogisch klimaat in groep 6.

3.7. Kwaliteit onderzoek

Tijdens het onderzoek is het belangrijk om na te gaan of de onderzoeksmethoden ook daadwerkelijk antwoord geven op de onderzoeksvraag en de deelvragen. De SCOL en de LeerlingSCOL zijn daar voor gebruikt. Deze vragenlijsten zijn cotan geregistreerd. Dit zijn betrouwbare vragenlijsten die de sociale competentie van de leerlingen meten. Bij de selectie van de leerlingen is gekeken of de uitkomst van de SCOL en de LeerlingSCOL voldoende informatie heeft opgeleverd om antwoord te kunnen geven op de vraag welke leerlingen in aanmerking komen voor het werken met de Portfolio Sociale Competentie. Hierbij zijn items voor de selectie uit de handleiding van de methode Portfolio Sociale Competentie gebruikt. Het gaat hier om externe validiteit. De onderzoeksresultaten worden beoordeeld aan de hand van externe kwaliteitscriteria (de Lange, Schuman en Montesano Montessori, 2011).

Uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat de Klimaatschaal een valide instrument is. De leerkrachtversie was een mooie methode om te achterhalen hoe het pedagogisch klimaat er nu in de groep uit ziet. Het is een geschikte vragenlijst om het verschil na de interventieperiode te kunnen meten.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van triangulatie. Vanuit verschillende invalshoeken is gekeken naar de ontwikkeling van de leerlingen van groep 6 op sociaal competent gebied. De leerkracht heeft een oordeel gegeven door middel van de SCOL en de leerlingen hebben zichzelf beoordeeld door middel van de LeerlingSCOL en het portfolio. Mijn rol als intern begeleider was het bewaken van het proces voor, tijdens en na het werken met het portfolio. Door de leerkrachtversie van de Klimaatschaal te gebruiken is ook nog gekeken naar de effecten van het portfolio op het pedagogisch klimaat van de groep.

Hoofdstuk 4: Data-analyse en resultaten

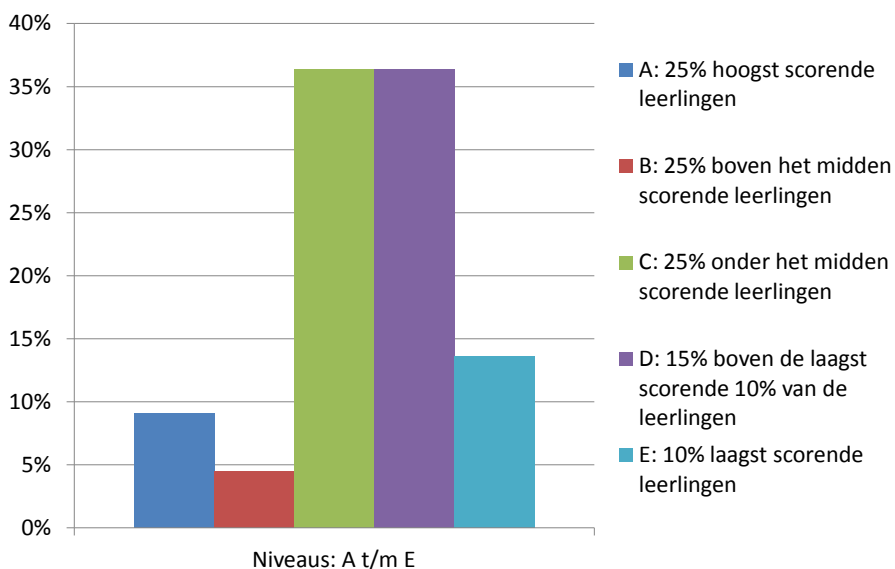
4.1. Data-analyse

De presentatie van de onderzoeksresultaten bestaat uit een klein stukje kwalitatieve data-analyse. De terugblik van het portfolio wordt van alle drie de leerlingen gepresenteerd. Daarbij komt een stukje tekst met het oordeel van de leerkracht betreffend de ontwikkeling van de drie leerlingen op sociaal competent gebied. De terugblik van het portfolio gaat uit van vaststaande bespreekpunten. Dat maakt dat we hier te maken hebben met een deductieve benadering.

Het grootste gedeelte van de resultaten bestaat uit kwantitatieve data-analyse. De resultaten zijn verwerkt in staafdiagrammen. Het vergelijken van de meetmomenten wordt weergegeven in tabellen.

4.2. De leerlingen uit groep 6 die uitvallen op het gebied van sociale competentie.

Figuur 1: resultaten groep 6 van de SCOL najaar 2012

In figuur 1 zijn de resultaten van de SCOL verwerkt. In percentages is weergegeven op welk niveau de leerlingen scoren.

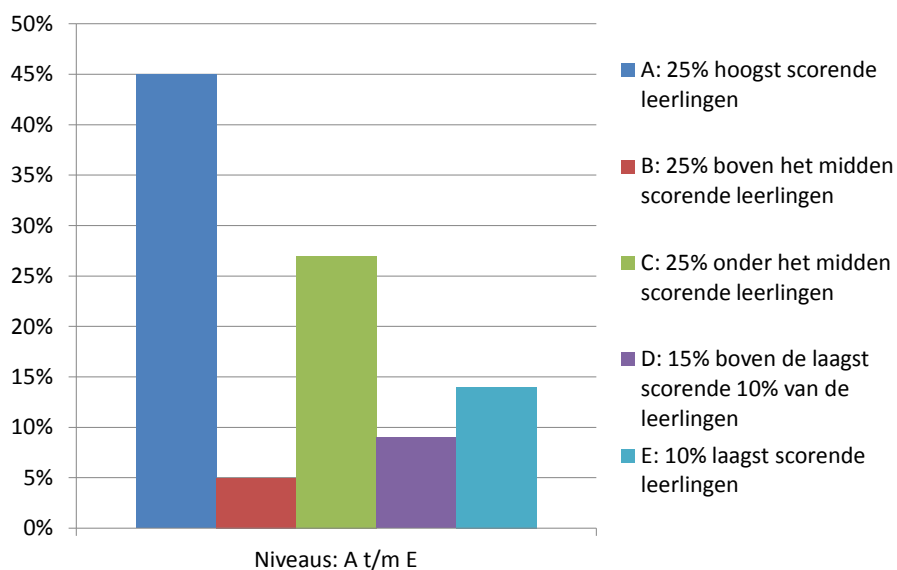
- 9% van de leerlingen scoort een A
- 4,5% scoort een B
- 36% scoort een C
- 36% scoort een D
- 14% scoort een E.

Niveau	Aantal scores	Procentueel
A	2	9,1%
B	1	4,5%
C	8	36,4%
D	8	36,4%
E	3	13,6%
Onbekend	0	0,0%
Totaal	22	100%

Figuur 2: resultaat van de SCOL in aantallen verdeeld over de niveaus A t/m E in het najaar van 2012

In figuur 2 is te zien hoeveel leerlingen tot de percentages uit figuur 1 behoren. Op basis van de SCOL zijn er elf kinderen die in aanmerking zouden komen voor extra interventies op het gebied van het ontwikkelen van sociale competentie. Die kinderen scoren allemaal een D of een E.

Figuur 3: resultaten groep 6 van de LeerlingSCOL najaar 2012

In figuur 3 zijn de resultaten van de LeerlingSCOL verwerkt. In percentages is weergegeven op welk niveau de leerlingen scoren.

- 45% van de leerlingen scoort een A
- 5% scoort een B
- 27% scoort een C
- 9% scoort een D
- 14% scoort een E

Niveau	Aantal scores	Procentueel
A	10	45%
B	1	5%
C	6	27%
D	2	9%
E	3	14%
Onbekend	0	0,0%
Totaal	22	100%

Figuur 4: resultaat van de LeerlingSCOL in aantallen verdeeld over de niveaus A t/m E in het najaar van 2012

In figuur 4 is te zien hoeveel leerlingen tot de percentages uit figuur 3 behoren. Er zijn vijf kinderen die een onvoldoende scoren op de LeerlingSCOL. Drie leerlingen scoren een E. Die vijf leerlingen vallen ook uit op de SCOL. Een D of een E scoren op de SCOL en de LeerlingSCOL is een voorwaarde om voor het werken met het Portfolio Sociale Competentie in aanmerking te komen. Daarnaast moet er met de volgende criteria rekening gehouden worden:

- Taalvaardigheid
- Reflectievermogen
- Ernst van de problematiek
- De band tussen leerkracht en de leerling
- De motivatie van de leerling

Criteria	Leerling 1	Leerling 2	Leerling 3	Leerling 4	Leerling 5
Taalvaardigheid	x	x	x	x	-
Reflectievermogen	x	-	x	x	-
Ernst vd problematiek	x	x	x	x	x
De band tussen lk en leerling	x	x	x	-	x
Motivatie van de leerling	x	-	-	-	x

Figuur 5: leerlingen die volgens de criteria van het Portfolio Sociale Competentie in aanmerking komen voor het werken met deze methode

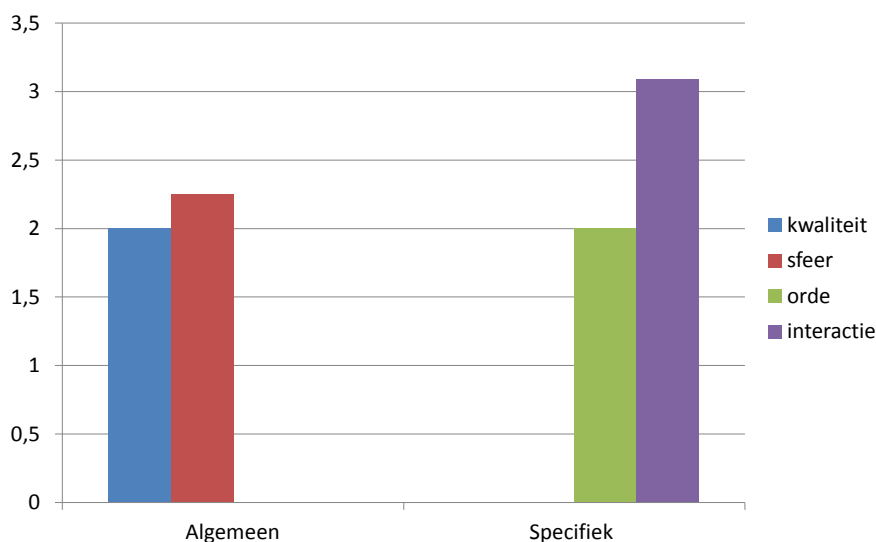
In figuur 5 is te zien hoe ik samen met de leerkracht van groep 6 de vijf leerlingen die uitvallen op de SCOL en de LeerlingSCOL volgens bovenstaande criteria beoordeeld heb.

- x = criterium voldoende aanwezig
- - = criterium is onvoldoende aanwezig

Het criterium: reflectievermogen was doorslaggevend. Dit wordt als één van de belangrijkste vaardigheden genoemd om met het Portfolio Sociale Competentie te kunnen werken. Leerling 1, 3 en 4 komen in aanmerking om met het Portfolio Sociale Competentie te werken.

4.3. Het pedagogisch klimaat in groep 6 voor de inzet van het Portfolio Sociale Competentie.

Figuur 6: Resultaten van de leerkrachtversie van de Klimaatschaal 09-10-2012

De vragen van de leerkrachtversie kunnen gescoord worden met de cijfers:

1=zeer laag, 2=laag, 3=benedengemiddeld, 4=gemiddeld, 5=bovengemiddeld, 6=hoog en 7=zeer hoog

In figuur 6 is het resultaat te zien van de beoordeling van de leerkracht van het pedagogisch klimaat in groep 6 voor de inzet van het Portfolio Sociale Competentie.

Leerkrachtversie Klimaatschaal	Algemeen		Specifiek	
Normscores	Kwaliteit	Sfeer	Orde	Interactie
Najaar 2012	1	1	1	2

Figuur 7: de cijfers die de leerkracht van groep 6 gegeven heeft aan de verschillende onderdelen van de leerkrachtversie van de Klimaatschaal.

In figuur 7 is te zien hoe de leerkracht de verschillende onderdelen van de leerkrachtversie beoordeeld heeft.

In vergelijking met andere leerkrachten wordt er op de kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties, als op sfeer in de klas zeer laag gescoord. Dit is zeer zorgelijk en komt weinig voor. De leerkracht scoorde op deze onderdelen een 1.

In vergelijking met andere leerkrachten wordt er op het cluster orde in de klas zeer laag gescoord. De leerkracht scoorde op dit onderdeel een 1. Dit is een zeer zorgelijk resultaat. De leerkracht is van mening dat er onvoldoende structuur in de lessen aanwezig is en dat er te weinig rust in de klas is.

Op het cluster interactie met de klas wordt laag gescoord. De leerkracht scoorde op dit onderdeel een 2. Daar wordt mee aangegeven dat er een zorgelijke interactie/communicatie is met de leerlingen in de klas.

4.4. De resultaten van de geselecteerde leerlingen na de inzet van het Portfolio Sociale Competentie.

SCOL	Norm	Iln 1 NJ '12	Iln 1 VJ '13	Iln 2 NJ '12	Iln 2 VJ '13	Iln 3 NJ '12	Iln 3 VJ '13
Niveau	C	D	C	D	C	E	D
Totaalscore	86	77	89	81	94	73	85
Totaalgem.	3,31	2,96	3,42	3,12	3,62	2,81	3,27

Figuur 8: vergelijking van de resultaten van de meetmomenten van de SCOL in het najaar 2012 en het voorjaar 2013 van de 3 geselecteerde leerlingen van groep 6

In figuur 8 is te zien hoe de drie geselecteerde leerlingen na de inzet van het Portfolio Sociale Competentie scoren op de SCOL in vergelijking tot het meetmoment van het najaar 2012. De geselecteerde leerlingen worden in de tabel leerling (Iln) 1, 2 en 3 genoemd. In de tabel is te zien hoe de leerkracht de leerlingen met behulp van de SCOL beoordeeld heeft. De scores van het najaar (NJ) 2012 en het voorjaar (VJ) 2013 zijn naast elkaar gezet. Er is te zien dat alle drie de leerlingen gegroeid zijn in hun ontwikkeling op het gebied van sociale competentie. Niet alleen in totaalscore, maar zelfs in niveau. In de tabel is te zien dat leerling 1 en 2 van niveau D naar C zijn gegaan. Leerling 3 is van niveau E naar niveau D gegaan. In de totaalscore is leerling 1: 12 punten gegroeid, leerling 2: 13 punten en leerling 3: 12 punten.

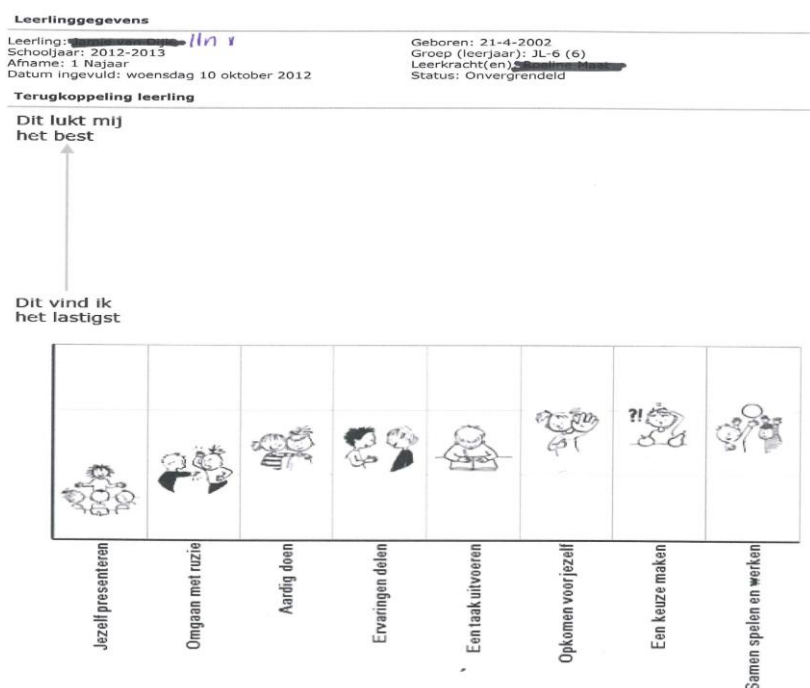
Leerling SCOL	lIn 1 NJ '12	lIn 1 VJ '13	lIn 2 NJ '12	lIn 2 VJ '13	lIn 3 NJ '12	lIn 3 VJ '13
Totaalscore	55	61	52	60	49	57
Niveau	D	C	E	C	E	D

Figuur 9: vergelijking van de resultaten van de meetmomenten van de LeerlingSCOL in het najaar 2012 en het voorjaar 2013 van de 3 geselecteerde leerlingen van groep 6

In figuur 9 is te zien hoe de drie geselecteerde leerlingen, na de inzet van het Portfolio Sociale Competentie scoren op de LeerlingSCOL in het voorjaar van 2013 in vergelijking tot het meetmoment van het najaar 2012.

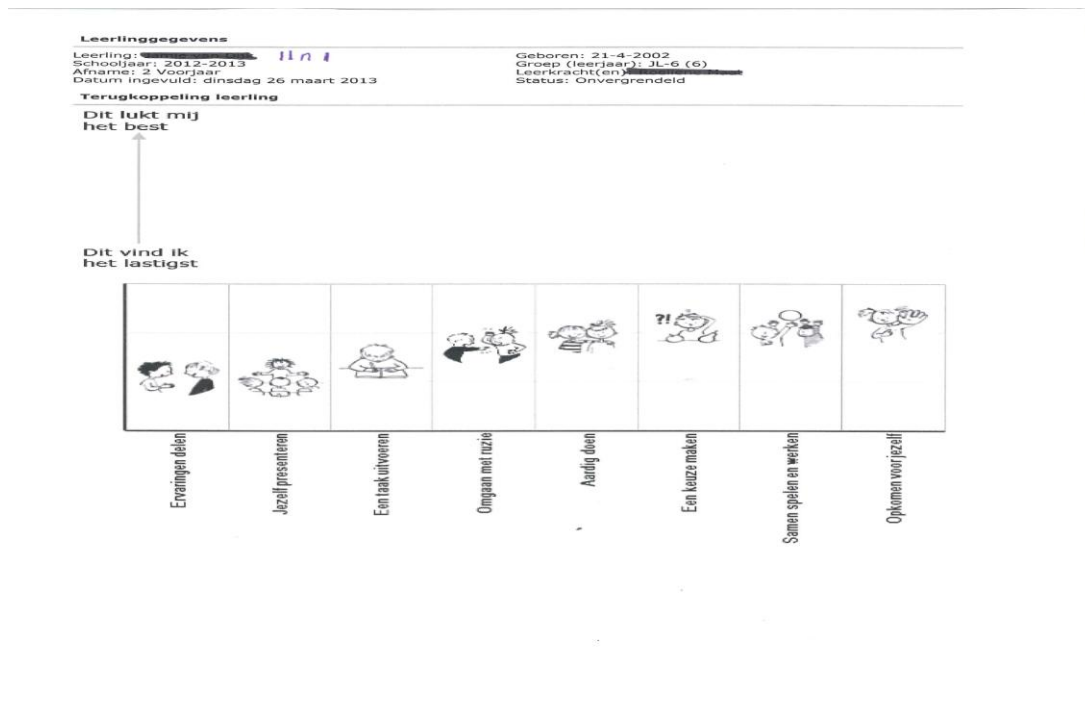
In figuur 9 is te zien dat alle drie de leerlingen in hun beoordeling aangeven dat ze op sociaal gebied competentier zijn, dan voor de inzet van het Portfolio Sociale Competentie. Twee van de drie leerlingen hebben zichzelf nu een voldoende beoordeling gegeven waar dat eerst nog een onvoldoende beoordeling was. De leerling die volgens de beoordeling van de leerkracht nog onvoldoende competent is op sociaal gebied, komt ook nu het zwakst naar voren. Deze leerling heeft nog geen voldoende gescoord, maar laat in de totaalscore van de LeerlingSCOL wel een groei van 8 punten zien.

4.4.1. Terugkoppeling van de LeerlingSCOL

Figuur 10: Terugkoppeling van leerling 1 op sociaal competent gebied aan de hand van de 8 gedragscategorieën in het najaar van 2012

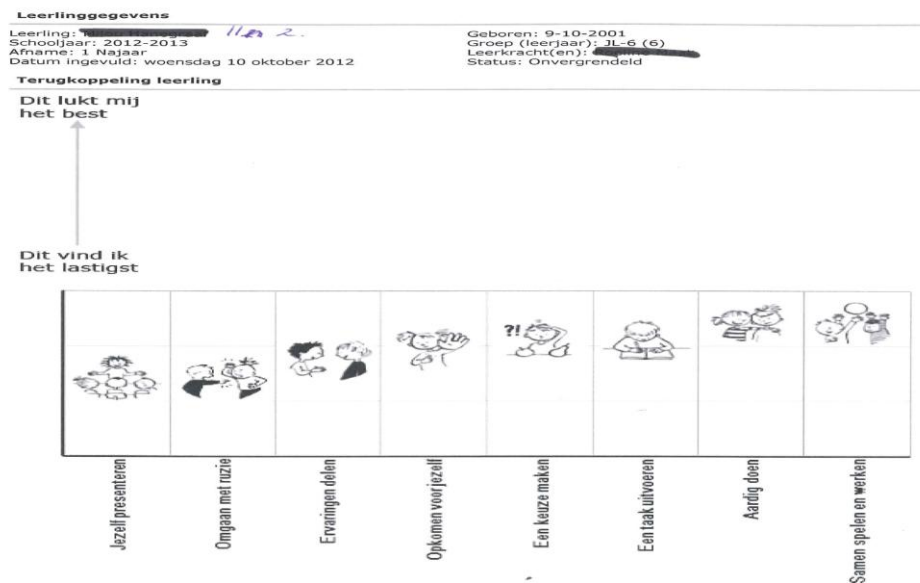
In figuur 10 is te zien hoe leerling 1 zichzelf beoordeeld heeft op het gebied van sociale competentie in het najaar van 2012 aan de hand van de 8 gedragscategorieën. Samen met de leerkracht heeft de leerling als doel gesteld: Aardig doen: *positief reageren op wat de ander doet of vertelt*.

Figuur 11: Terugkoppeling van leerling 1 op het gebied van sociale competentie aan de hand van de 8 gedragscategorieën.

In figuur 11 is te zien hoe leerling 1 zichzelf beoordeeld heeft op het gebied van sociale competentie in het voorjaar van 2013 aan de hand van de 8 gedragscategorieën.

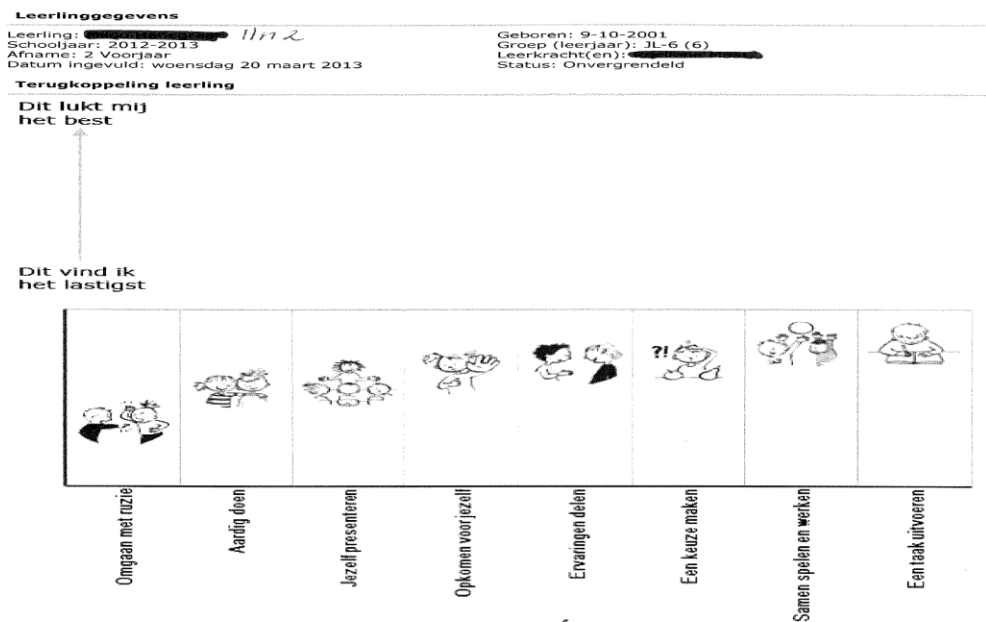
Te zien is dat deze leerling vindt dat hij ontwikkeling heeft doorgemaakt op de categorie: Aardig doen.

Figuur 12: Terugkoppeling op het gebied van sociale competentie aan de hand van de 8 gedragscategorieën in het najaar van 2012

In figuur 12 is te zien hoe leerling 2 zichzelf beoordeeld heeft op het gebied van sociale competentie in het najaar van 2012 aan de hand van de 8 gedragscategorieën.

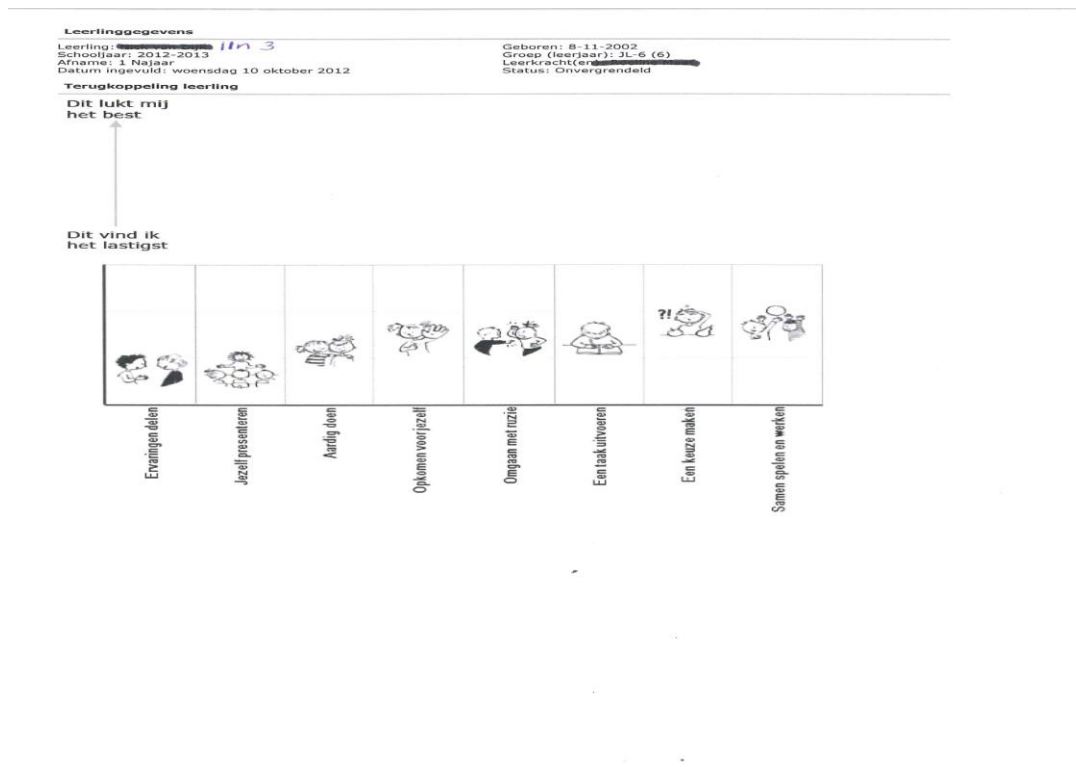
Samen met de leerkracht heeft deze leerling als doel gesteld: *Omgaan met ruzie: jezelf beheersen.*

Figuur 13 : Terugkoppeling van leerling 2 op het gebied van sociale competentie aan de hand van de 8 gedragscategorieën in het voorjaar van 2013

In figuur 13 is te zien hoe leerling 2 zichzelf beoordeeld heeft in het voorjaar van 2013 op het gebied van sociale competentie. Dit is gedaan aan de hand van de 8 gedragscategorieën.

Deze leerling had samen met de leerkracht als doel gesteld: Omgaan met ruzie. De leerling vindt echter dat er geen ontwikkeling is doorgemaakt op dat gebied.

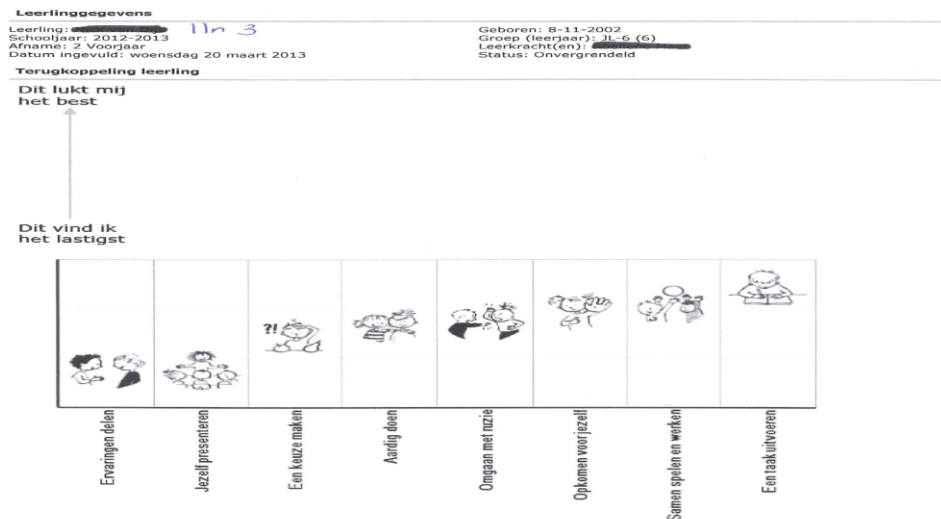

Figuur 14: Terugkoppeling van leerling 3 op het gebied van sociale competentie aan de hand van de 8 gedragscategorieën in het najaar van 2012

In figuur 14 is te zien hoe leerling 3 zichzelf beoordeelt heeft op het gebied van sociale competentie aan de hand van de 8 gedragscategorieën in het najaar van 2012.

Samen met de leerkracht heeft deze leerling als doel gesteld: Opkomen voor jezelf: Zeggen als de ander iets onaardigs/oneerlijks doet

In dit geval geeft de leerling zelf niet aan dat hij het zwakst is in het opkomen voor jezelf. Deze leerling wordt echter gepest en daarom vindt de leerkracht dat het belangrijk is dat er aan deze categorie gewerkt wordt.

Figuur 15 : Terugkoppeling van leerling 3 op het gebied van sociale competentie aan de hand van de 8 gedragscategorieën in het voorjaar van 2013

In figuur 15 is te zien hoe leerling 3 zichzelf beoordeeld heeft in het voorjaar van 2013 op het gebied van sociale competentie aan de hand van de 8 gedragscategorieën in het voorjaar van 2013.

Te zien is dat deze leerling vindt dat er ontwikkeling is doorgemaakt betreffend de categorie: opkomen voor jezelf.

4.4.2. Terugblik van de leerlingen op de oefenperiode van het portfolio

Terugblik 11n 1

Het ging over:

Mijn doel was: aardig doen tegen anderen

Ik heb mijn doel gehaald: ja

Waarom? Ik heb aan mijn oefeningen gedaan. En ik heb ook echt anders te doen

Deze bewijzen laten zien dat ik mijn doel gehaald heb:

... complimenten geven - Ik liet zien dat ik echt complimenten kon geven

... peettief reageren - Ik kon leuker met mijn eigen kinderen

... sorry zeggen - als ik mijn fouten maakte

Deze oefening vind ik het belangrijkste:

Waarom? om te zeggen voor het zelfgevoel en het gevoel van vrienden

Heb gezien vrienden

© 2006 Kwintessens Uitgevers, Amersfoort / CED-Groep, Pedagogisch Instituut, Rotterdam
bestelnummer: 0819

Figuur 16: Terugblik van leerling 1 op de oefenperiode

In figuur 16 is te zien hoe leerling 1 reflecteert op de oefenperiode van het Portfolio Sociale Competentie. Volgens leerling 1 is het persoonlijke doel: aardig doen gehaald. De opdracht: sorry zeggen vond deze leerling het meest zinvol.

De leerkracht zegt over deze leerling:

'Leerling 1 heeft goed geoefend de afgelopen periode. De leerling heeft echt geprobeerd om de oefeningen uit te voeren en hier in verschillende situaties aan terug te denken. Daar heb ik ook een rol ingespeeld door de leerling terug te laten kijken op de oefensituaties. Het gaat nog wel eens mis, maar de oefeningen die gedaan zijn maken dat het oude gedrag snel om te buigen is.'

Terugblik 110.2

erva-
ringen
delen
aardig
doen
samen
spelen en
werken
taak
zelf
vervol-
gen
jezelf
presen-
teren
een
keuze
maken
opkomen
voor
jezelf
omgaan
met
ruzie

Het ging over:

Mijn doel was: omgaan met ruzie

Ik heb mijn doel gehaald: ja/nee

Waarom? Soms gaat het goed en soms niet

Deze bewijzen laten zien dat ik mijn doel gehaald heb:

Waarom?

Een brief schrijven: hiermee laat ik zien dat ik er ook nadruk op heb.

Een lijst maken met dingen die je wel of niet mag maken.

Als je kwaad bent: ik gebruik dat lijstje als ik kwaad ben.

Aardige dingen zeggen: ik laat daar me zien dat ik het leuk vind.

...dingen kan zeggen

Deze oefening vind ik het belangrijkste:

Waarom? de brief: dat helpt om een beteren band met kinderen te krijgen

© 2006 Kwantessens Uitgevers, Amersfoort / CED-Groep, Pedagogisch Instituut, Rotterdam

Bestelnummer: 0819

Figuur 17: De terugblik van leerling 2 op de oefenperiode

In figuur 17 is te zien hoe leerling 2 reflecteert op de oefenperiode van het Portfolio Sociale Competentie. Deze leerling geeft aan dat het doel: omgaan met ruzie, niet helemaal gehaald is. Het gaat soms wel goed, maar soms niet.

De leerkracht zegt over deze leerling:

‘Leerling 2 kan goed praten over de situaties waar ze moeite mee heeft. Ze maakt deel uit van een meidengroepje waar ze moeilijk weerstand tegen kan bieden. Deze meisjes hebben snel ruzie. Er wordt veel over elkaar geroddeld en samen maken ze het andere kinderen erg moeilijk. De groepsdruk is hoog. Het is voor deze leerling soms moeilijk om hier weerstand tegen te bieden. Ze probeert echt te oefenen om minder snel ruzie te maken, maar ze vervalt makkelijk in het oude gedrag. Ze komt echter wel sneller bij me en op andere gebieden heeft ze wel ontwikkeling door gemaakt.’

Terugblik

11n 3.

oefeningen delen aardig doen samen spelen en werken leuk uitvechten jezelf presenteren een keetje maken opkemen voor jezelf eengaan met 12310

Het ging over:

Mijn doel was: *zeggen dat je iets de ander iets aardig is en dat is*
 Ik heb mijn doel gehaald: *ja nee*
 Waarom? *het lukt me om het te zeggen*

Deze bewijzen laten zien dat ik mijn doel gehaald heb: *oplossingen bedenken: waarom zeg je dat? dooraan kan ik zien wat ik moet doen*
om te zeggen schrijf een brief: dan denk ik over na
plan maken wat ik moet doen zeggen dat er iets is
beoord: zodat ik weet wat ik moet zeggen

Deze oefening vind ik het belangrijkste: *plan maken wat ik moet doen zeggen dat er iets*
gebeurt wat ik niet leuk vind: zodat ik het kan zeggen als het
gebeurt als ik opgest word

© 2006 Kwintessens Uitgevers, Amersfoort / CED-Groep, Pedagogisch Instituut, Rotterdam
 bestelnummer: 0819

Figuur 18: De terugblik van leerling 3 op de oefenperiode van het Portfolio Sociale Competentie

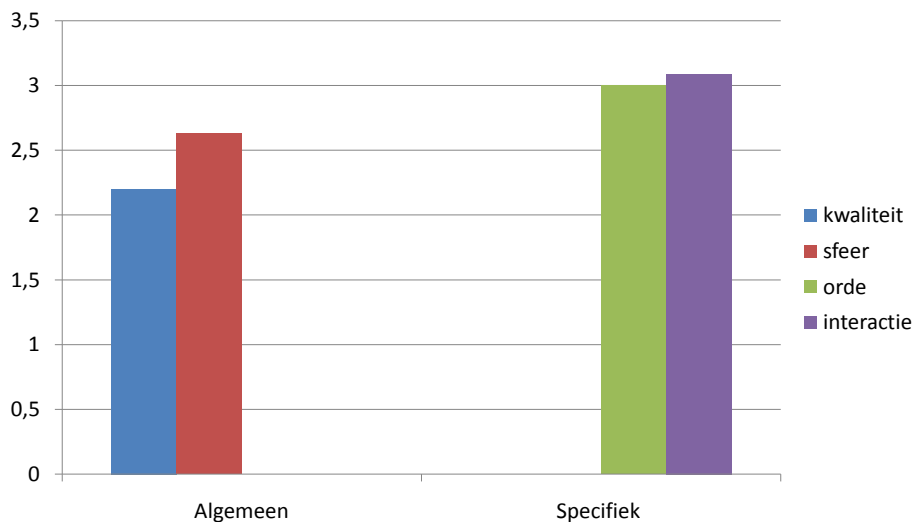
In figuur 18 is te zien hoe leerling 3 reflecteert op de oefenperiode van het Portfolio Sociale Competentie. De leerling vindt zelf dat het doel behaald is. De oefeningen hebben hem geholpen steviger te kunnen reageren op situaties waarin andere leerlingen hem pesten.

De leerkracht zegt over deze leerling:

‘Deze leerling vond het soms best lastig om te verwoorden wat er precies in hem omgaat. Ook vond hij het moeilijk om oplossingen te bedenken voor de situaties waarin hij gepest wordt. Samen hebben we echter een aantal goede oefeningen bedacht en ik heb hem in de praktijk geholpen bij het uitvoeren van deze oefeningen. Ik merk dat hij steeds vaker op een goede manier reageert en als hij het even niet meer weet komt hij bij me. Dat is een hele positieve ontwikkeling.’

4.5. Het pedagogisch klimaat in groep 6 na de inzet van het Portfolio Sociale Competentie.

Figuur 19: Resultaten van de leerkrachtversie van de Klimaatschaal 02-04-2013

De vragen van de leerkrachtversie kunnen gescoord worden met de cijfers:

1=zeer laag, 2=laag, 3=benedengemiddeld, 4=gemiddeld, 5=bovengemiddeld, 6=hoog en 7=zeer hoog

In figuur 19 is het resultaat te zien van de beoordeling van de leerkracht van het pedagogisch klimaat in groep 6 na de inzet van het Portfolio Sociale Competentie.

In vergelijking met andere leerkrachten wordt er zowel op het cluster kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties als op de sfeer in de klas laag gescoord. De leerkracht scoorde op deze onderdelen een 2.

In vergelijking met andere leerkrachten wordt er op het cluster orde in de klas gemiddeld gescoord. Dit is een voldoende resultaat. De leerkracht is van mening dat er voldoende structuur in de lessen zit, dat er rust is in de klas is en dat het klassenmanagement op orde is. De leerkracht scoorde op dit onderdeel een 4.

Op het cluster interactie met de klas word er benedengemiddeld gescoord. De interactie/ communicatie met de leerlingen in de klas is niet voldoende. De leerkracht scoorde op dit onderdeel een 3.

Leerkrachtversie Klimaatschaal	Algemeen		Specifiek	
Normscores	Kwaliteit	Sfeer	Orde	Interactie
Najaar 2012	1	1	1	2
Voorjaar 2013	2	2	4	3

Figuur 20: de cijfers die de leerkracht van groep 6 gegeven heeft aan de verschillende onderdelen van de leerkrachtversie van de Klimaatschaal in het najaar van 2012 en het voorjaar van 2013

In figuur 20 zijn de resultaten van de leerkrachtversie van het najaar 2012 en het voorjaar van 2013 naast elkaar gezet. Met name op het onderdeel orde is een duidelijke ontwikkeling waar te nemen. Van een lage score naar een voldoende score.

Ook op de andere gebieden is ontwikkeling waar te nemen. Op het gebied van onderlinge leerling-relaties wordt niet meer zeer laag, maar laag gescoord. Dit geldt ook voor het onderdeel sfeer. Op het cluster interactie wordt nu benedengemiddeld gescoord in plaats van laag.

4.6. Objectieve analyse

Als ik kijk naar de verschillende deelvragen, dan is op alle onderdelen een positieve ontwikkeling waar te nemen. De resultaten van de SCOL laten zien dat de drie geselecteerde leerlingen alle drie ontwikkeling hebben doorgemaakt. Niet alleen in totaalscore, maar ook in niveau. De LeerlingSCOL laat dit ook zien. De leerlingen beoordelen zichzelf positiever. Ook de resultaten van de leerkrachtversie laten een positieve ontwikkeling zien. Op het gebied van het pedagogisch klimaat moet nog veel gebeuren, maar er is ontwikkeling waarneembaar.

Hoofdstuk 5: Conclusie en reflectie

5.1. Antwoord op onderzoeksvraag

Dit onderzoek begon met de volgende vraag:

Leidt het inzetten van het Portfolio Sociale Competentie tot sociaal competent gedrag bij de kinderen die nu onvoldoende competent zijn en heeft dit invloed op het pedagogisch klimaat in de groep?

Naar aanleiding van dit onderzoek kan ik de volgende voorlopige conclusie trekken: het Portfolio Sociale Competentie heeft effect gehad op de leerlingen van groep 6, die als onvoldoende sociaal competent beoordeeld waren. Twee van de drie leerlingen worden nu zelfs als voldoende sociaal competent beoordeelt. Mogelijk heeft deze methode ook het pedagogisch klimaat in groep 6 op een positieve manier beïnvloed.

Volgens Joosten (2007) houdt het aanleren van sociale competentie niet alleen in dat je bezig bent met het aanleren van vaardigheden, maar ook van kennis en inzicht op dat gebied. Door middel van het Portfolio Sociale Competentie begeleidt de leerkracht de leerling bij het aanleren van die vaardigheden, kennis en inzicht. Dit proces bestaat uit het stellen van een doel, oefenen, bewijzen verzamelen en een evaluatie (CED-Groep, 2006). Volgens deze stappen werken zou moeten leiden tot een sociaal competentere leerling.

Wil een leerling zich kunnen ontwikkelen op het gebied van sociale competentie, dan is het belangrijk dat er gewerkt wordt aan de drie domeinen: relatie, competentie en autonomie (Stevens, 1997). Het Portfolio Sociale Competentie komt aan alle drie tegemoet. Er wordt gewerkt aan het ontwikkelen van competentie door de leerling oefeningen te laten doen die afgestemd zijn op het gestelde doel. De leerling wordt betrokken bij zijn of haar ontwikkeling door zelf een keuze te maken in de te stellen leerdoelen en activiteiten. Dit gebeurt allemaal op basis van het vertrouwen van de leerkracht in de leerling. Donkers (2010) geeft aan dat leerlingen tot ontwikkeling komen als zij zich veilig en gewaardeerd voelen. Dit heeft een positief effect op het pedagogisch klimaat in de groep. Volgens Maslowski (2004) is dit een belangrijke factor voor het bereiken van hoge prestaties.

Als ik de literatuur er op na sla, dan is de keuze voor het Portfolio Sociale Competentie om de leerlingen van groep 6 die onvoldoende sociaal competent zijn ontwikkeling door te laten maken, een goede geweest. Het werken met deze methode komt tegemoet aan de voorwaarden die nodig zijn om een leerling tot ontwikkeling te laten komen. Is dat echter terug te zien in de verzamelde data?

De resultaten van de metingen die in het voorjaar van 2013 gedaan zijn laten ten opzichte van de resultaten van de metingen in het najaar van 2012 een positieve ontwikkeling zien. Alle drie de leerlingen hebben ontwikkeling laten zien op sociaal competent gebied. Het resultaat van de SCOL laat zien dat leerling 1 en 2 van een D naar een C score zijn gegaan. Leerling 3 van een E naar een D. Ook de LeerlingSCOL laat ontwikkeling zien. Leerling 1 en 2 beoordelen zichzelf nu als voldoende competent waar zij zichzelf eerder als weinig competent beoordeelde. Ze komen nu beide op een C uit. Leerling 3 beoordeelt zichzelf nog steeds als weinig competent, maar in het najaar beoordeelde deze leerling zichzelf nog als erg weinig competent. Deze leerling heeft ook ontwikkeling laten zien. Leerling 3 scoort nu een D in plaats van een E.

Als we kijken naar de effecten op het pedagogisch klimaat in de groep, dan is ook daar ontwikkeling te zien. Op alle onderdelen van de leerkrachtversie van de Klimaatschaal scoort de leerkracht in het voorjaar van 2013 hoger, dan in het najaar van 2012. Alleen op het onderdeel *orde* heeft de leerkracht nu een voldoende beoordeling gegeven. Op de onderdelen:

- Kwaliteit
- Sfeer
- Interactie

wordt een laag gemiddelde tot lage score gegeven. In het najaar waren dit zeer lage scores. Op het gebied van het pedagogisch klimaat is nog veel winst te behalen.

Voor mij betekent de uitkomst van de verzamelde data dat ik het Portfolio Sociale Competentie kan beoordelen als een gedegen methode. Ik kan mijn collega's nu onderbouwd adviseren bij het inzetten van deze methode. Het onderzoek heeft mij geholpen bij mijn kennisontwikkeling.

Ik weet nu ook dat het pedagogisch klimaat in groep 6 nog veel aandacht verdient. In dit geval wordt er weer een beroep gedaan op mijn onderzoekend handelen. Samen met de leerkracht wil ik op zoek gaan naar goede interventies die het pedagogisch klimaat in groep 6 verder stimuleert.

5.2. Vertaling onderzoeksresultaten naar de context

De leerkracht van groep 6 heeft de afgelopen maanden hard gewerkt aan het klassenmanagement binnen de groep. Voor de leerlingen van groep 6 is het nu heel duidelijk aan welke afspraken zij zich moeten houden. Er is nu een duidelijke structuur binnen de groep. Voor alle leerlingen is het duidelijk wat er van ze verwacht wordt en wat de consequenties zijn als zij zich niet aan de afspraken houden. Daarnaast wordt er goed gekeken naar wat er goed gaat in de groep en daar krijgen de leerlingen allemaal feedback op. Zij kunnen een beloning verdienen bij gewenst gedrag. De leerkracht volgt zelf de opleiding tot gedragsspecialist en zet verschillende interventies voor de hele groep in. De ontwikkeling die waar te nemen is op het gebied van het pedagogisch klimaat kan ook verklaart worden door de persoonlijke ontwikkeling van de leerkracht. Stevens (1997), Marzano (2007), Maslowski (2004), Donkers (2010) en vele anderen schrijven over hoe belangrijk het is dat het klassenmanagement op orde is. Alle kinderen hebben baat bij structuur. Misschien zijn de interventies van de leerkracht op groepsniveau, naast het werken met het Portfolio Sociale Competentie ook van invloed geweest op de drie geselecteerde leerlingen.

5.3. Kennisontwikkeling en probleemstelling

Jeninga (2004) geeft aan dat kinderen die onvoldoende sociaal competent zijn signalen afgeven om aan te geven dat het hun niet alleen lukt om bepaalde patronen te doorbreken. Dit uit zich in gedragsproblemen. Dit is ook in groep 6 gebeurd. Zowel op individueel niveau als op groepsniveau zijn interventies ingezet. Door middel van het Portfolio Sociale Competentie is er kindvolgend gewerkt. Er is afgestemd op de onderwijsbehoeften van de leerlingen die onvoldoende sociaal competent waren. Daarnaast heeft de leerkracht ook op groepsniveau afgestemd. Dit onderzoek heeft er toe bijgedragen dat ik nu bevestigd heb gekregen wat de meerwaarde is van het in gesprek gaan met leerlingen. Door naar ze te luisteren en in gesprek te gaan heb ik het reflectievermogen van leerlingen ontdekt. Ik heb ervaren dat ze heel goed in staat zijn om aan te geven wat ze nodig hebben om tot leren komen. Dit onderzoek heeft bewezen dat het tegemoet komen aan relatie, competentie en autonomie (Stevens, 1997) tot positieve resultaten leidt. In dit geval op het gebied van sociale competentie. Ik zal mijn collega's, die vraagstukken hebben op het gebied van gedrag, nu eerder adviseren om samen met de leerling tot een oplossing te komen.

5.4. Kritische reflectie en aanbevelingen voor vervolg onderzoek

Sterke punten onderzoek	Zwakke punten onderzoek	Suggesties vervolg onderzoek
Meetmomenten voor en na de interventieperiode: SCOL , LeerlingSCOL en de leerkrachtversie van de Klimaatschaal	Geen tussentijdse observaties bijgehouden door leerkracht en IB in logboek. Eenzijdige onderzoeksmethode: alleen vragenlijsten	Observatie bijhouden door middel van logboek door leerkracht en IB
Gedegen selectie van de leerlingen	SCOL meet het oordeel van de leerkracht: subjectief	Enquêteren of interviewen van de effecten die ouders waarnemen.
	De leerkrachtversie is oordeel van de leerkracht: subjectief	
Gedegen interventiemethode	LeerlingSCOL meet oordeel van de leerling: subjectief	Effecten van het werken met het portfolio in meerdere groepen meten.
	Groepsinterventies van groepsleerkracht ontcracht effect van Portfolio Sociale Competentie.	Effectieve interventies op het gebied van het pedagogisch klimaat onderzoeken.

Het onderzoek berust op de waarneming van de leerkracht en ervaringen van de geselecteerde leerlingen van groep 6. Dit maakt dat de conclusie makkelijk onderuit te halen is. Ik denk bijvoorbeeld aan de groepsinterventies die gelijktijdig zijn ingezet met het Portfolio Sociale Competentie. Het zou goed kunnen dat de groepsinterventies ook van invloed zijn geweest op de ontwikkeling van de drie leerlingen. Daardoor kan er geen krachtige conclusie getrokken worden.

Mijn aanbeveling aan andere onderzoekers is het doen van onderzoek in meerdere groepen. Ik heb geleerd dat je onderzoek kwetsbaar is als je geen vergelijkingsmateriaal hebt. Conclusies worden krachtiger als er in meerdere groepen een positief effect gemeten wordt.

Daarnaast adviseer ik om vanuit verschillende invalshoeken onderzoek te doen en verschillende onderzoeksmethoden te gebruiken. Dit maakt dat er een zo objectief mogelijk beeld ontstaat. In dit geval was een interview met de ouders een mooie aanvulling geweest om een objectiever beeld te creëren.

Het feit dat ik geen krachtige conclusie kan trekken betreft het effect van het Portfolio Sociale Competentie neemt niet weg dat ik veel geleerd heb tijdens dit proces. In de media is veel gesproken over het effect van pestgedrag op leerlingen. De daders en de slachtoffers behoren eigenlijk tot de groep risicoleerlingen waar ten Dam en Volman (2000) het over hebben. De leerlingen die problemen ervaren op het gebied van sociale interactie. Het afstemmen op wat de ander denkt en voelt en het reflecteren op hun eigen rol daarin, kunnen deze leerlingen niet. Door de literatuur die ik gelezen heb ben ik me bewust geworden van de verantwoordelijkheid die we als school hebben. De verantwoordelijkheid die ik heb in de begeleiding van mijn collega's bij het afstemmen op de onderwijsbehoeften van deze kwetsbare groep leerlingen. Ik weet nu dat er een methode op school aanwezig is die ons helpt aan deze verantwoordelijkheid tegemoet te komen. Ik heb ook geleerd dat ik aan mijn professionele ontwikkeling tegemoet kom door te ervaren en feedback te ontvangen. Ik ben in staat om door die ervaringen en feedback tot nieuwe inzichten te komen.

5.5. Critical friends

Mijn critical friends zijn erg belangrijk voor mij geweest. Zij hebben mij geholpen bij het creëren van een consistent verhaal. Dit hebben zij gedaan door mij op de volgende onderdelen te attenderen:

- Koppeling met de praktijk in de gaten houden
- Niet te veel opsommingen verwerken
- Niet te veel uitspraken doen en al helemaal niet als ze eigenlijk niets toevoegen
- Beperken van de theorie (blijf kijken naar de termen in de onderzoeksvraag). Ik had een groot deel van de theoretische onderbouwing gewijd aan de betekenis van interventies. Deze term komt echter niet in mijn onderzoeksvraag naar voren. Heb deze theorie verwijderd.

Daarnaast is er gelet op:

- Zinsbouw
- Grammatica
- Opmaak
- APA richtlijnen

Een voorbeeld van de feedback die ik gekregen en verwerkt heb:

“Naar mijn idee een goed verslag. Ik heb alleen op de grammatica gelet en gekeken of de zinnen goed lopen. De tekst is goed leesbaar, af en toe wel lange zinnen. Hier heb ik wel eens een komma ingevoegd.

*Waar het de leerlingen betreft, heb ik de getallen vervangen door letters, dus **drie** in plaats van **3**. Dit staat beter en hoort ook in een tekst waarin toch al veel getallen vermeld staan. Zolang het maar onder de twintig blijft!*

*Let goed op de **d's** en de **t's** en enkelvoud en meervoud.*

Alles staat in rood zodat het gemakkelijk terug te vinden is.

Nawoord

Ik heb tijdens dit onderzoek ervaren dat praktijkgericht onderzoek een vak apart is. Er moet met een veelvoud van factoren rekening gehouden worden wil je op basis van objectieve gegevens conclusies kunnen trekken. Een nulmeting is een moeilijk te verkrijgen startpunt als er al zo veel is waargenomen en de sfeer vertroebeld is. De praktijktoepassing van het onderzoek is uitgevoerd door de leerkracht van groep 6. Ik heb regelmatig met haar over de bevindingen gecommuniceerd. Ik wil de leerkracht bedanken voor haar adequate inzet en betrokkenheid voor deze groep en de effecten daarvan. Zij is blijven zien wat wel werkt voor deze groep en heeft daar op ingezet. De conclusie zou dan ook te rechtvaardigen zijn dat de veranderingen die in positieve zin gemeten zijn door deze inzet is verkregen. Wellicht zou onderzoek naar oplossingsgerichte interventies binnen deze groep boeiende resultaten op kunnen leveren: een nieuwe uitdaging!

‘Ik ben het kind

De wereld wacht op

Geef me de dingen die gelukkig maken

Opdat ik een zegen voor de wereld mag zijn’

(Mame Gene Cole)

Anne Suijdendorp

Literatuur

- CED-groep, (2006). *Portfolio Sociale Competentie*, Kwintessens: Amersfoort
- Ten Dam, G., Volman, M., (2000). *Sociale competentie: reddingsvest en levenskunst*, Pedagogiek, jaargang 20, nr 2
- Donkers, A., (2010). *Durft u als leraar de uitdaging aan..? Om leerlingen feedback te vragen!*, Fontys OSO: Tilburg
- Donkers, A., (2009). *De Klimaatschaal als reflectie op leraargedrag. Het pedagogisch klimaat in de klas in beeld*, Fontys OSO: Tilburg
- Jeninga, J., (2004). *Profesioneel omgaan met gedragsproblemen. Praktijkboek voor het primair onderwijs*, ThiemeMeulenhoff: Amersfoort
- Joosten, F., (2007). *Een maat om op te bouwen. Sociale Competentie meten voor het basisonderwijs*, CED-groep: Rotterdam
- Maslowski, R., (2004). *Klimaat in de klas*
- De Lange, R., Schuman, H., Montesano Montessori, N., (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Garant: Antwerpen - Apeldoorn
- Van Lieshout, T., (2009). *Pedagogisch adviezen voor speciale kinderen*, Bohn Stafleu van Loghum: Houten
- Looy, F., Houterman, K., (2004). *Gezond gedrag in de basisschool*, Wolters-Noordhoff: Groningen
- van der Molen, IJ., (1994). *Opvoedingstheorie en opvoedingspraktijk*, Wolters-Noordhoff: Groningen
- Paris, S. G., Ayres, L. R. (1994). *Becoming reflective student and teachers with portfolios and authentic assessment*, American Psychological Association: Washington
- Stevens, L. (1997). *Overdenken en doen: een pedagogische bijdrage aan adaptief onderwijs*, Procesmanagement Primair Onderwijs: Den Haag
- Weare, K. (2004). *Developing the emotionally literate school*, SAGE Publications: Thousand Oaks, Californie
- Wichers-Bots, J., (2010). *Brede Aanpak Gedrag / BAG*, Fontys OSO: Tilburg

leerkracht

27-11-12... DATUM

☒ Dat is al goed!
☐ Dat is nog lastig!

leerling

DATUM 27-11-12

☒ Dat is al goed!
☐ Dat is nog lastig!
 Een beetje

Dit is mijn portfolio!

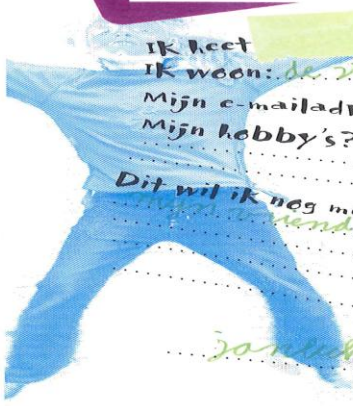
Dit is mijn handtekening

g

Dit is mijn vingerafdruk

[Fingerprint]

Dit is mijn foto

Ik heet

Ik woon: *de steen*

Mijn e-mailadres: */*

Mijn hobby's? *Basketbal voetbal tv kijken*

Dit wil ik nog meer over mezelf vertellen: *al man is
mijn vriend mijn behelingsman is basket*

je nuchter

Dit is mijn school

Dit is mijn groep

Dit is mijn meester of juf

Oefening

Wat is je naam?

Wat is je leeftijd?

Wat is je woonplaats?

Wat is je hobby?

Wat is je favoriete sport?

Wat is je favoriete muziek?

Wat is je favoriete film?

Wat is je favoriete boek?

Wat is je favoriete eten?

Wat is je favoriete drink?

Wat is je favoriete kleur?

Wat is je favoriete dier?

Wat is je favoriete seizoen?

Wat is je favoriete tijd van de dag?

Wat is je favoriete maand van het jaar?

Wat is je favoriete dag van de week?

Wat is je favoriete week van het jaar?

Wat is je favoriete jaar van het eeuw?

Wat is je favoriete eeuw van het millennium?

Wat is je favoriete millennium van het eeuw?

Wat is je favoriete eeuw van het eeuw?

Wat is je favoriete eeuw van het eeuw?

Wat is je favoriete eeuw van het eeuw?

Wat is je favoriete eeuw van het eeuw?

Wat is je favoriete eeuw van het eeuw?

Wat is je favoriete eeuw van het eeuw?

Wat is je favoriete eeuw van het eeuw?

Mijn naam is: *André*
Dit zijn mijn oefeningen

Handtekening

Handtekening meester/juf

Wat is je naam?

Wat is je leeftijd?

Wat is je woonplaats?

Wat is je hobby?

Wat is je favoriete sport?

Wat is je favoriete muziek?

Wat is je favoriete film?

Wat is je favoriete boek?

Wat is je favoriete eten?

Wat is je favoriete drink?

Wat is je favoriete kleur?

Wat is je favoriete dier?

Wat is je favoriete seizoen?

Wat is je favoriete tijd van de dag?

Dit zijn mijn oefeningen

oefening

Wat zij je doen?

Maak een lijst hoe je om kunt komen met je huisdieren. Hoe vaak heb je ze gezien? Hoe vaak heb je ze gevoeld?

Wat heb je gezien?

Ik heb gezien dat mijn hond een beetje bang is van de hond van mijn buurman.

Wat heb je gevoeld?

Ik heb gevoeld dat mijn hond een beetje bang is van de hond van mijn buurman.

Wat heb je gezien?

Ik heb gezien dat mijn hond een beetje bang is van de hond van mijn buurman.

Wat heb je gevoeld?

Ik heb gevoeld dat mijn hond een beetje bang is van de hond van mijn buurman.

oefening

Wat heb je gezien?

Ik heb gezien dat mijn hond een beetje bang is van de hond van mijn buurman.

Wat heb je gevoeld?

Ik heb gevoeld dat mijn hond een beetje bang is van de hond van mijn buurman.

Wat heb je gezien?

Ik heb gezien dat mijn hond een beetje bang is van de hond van mijn buurman.

Wat heb je gevoeld?

Ik heb gevoeld dat mijn hond een beetje bang is van de hond van mijn buurman.

sticker

sticker

Positief reageren op een ander:

Observeren:

- Compliment geven: Wat aardig van je dat je dat zei.
- Jij nam kerstversiering mee: De juf liet het aan iedereen zien en zei dat ze er heel blij mee was
- Na 1,5 uur buiten in de kou te hebben gestaan waren we weer warm binnen: Eindelijk ik ben weer vlakbij de kachel.
- Je kreeg een leuke surprise: yeeeah ik heb een leuke surprise
- Je dekt de tafel als hij uit school komt: zijn oom zegt: goed gedaan jongen!
- Als er goede cijfers zijn gehaald: zegt de tante van: goed gedaan
- Als zijn moeder op komt zoeken dan zegt zijn moeder: wat leuk dat jij er bent
- Jullie hebben een smiley verdiend: yes we hebben een smiley!
- zegt tegen T tijdens tikkertje ik ben hem wel: T zegt okay en kijkt blij

toelichting op bewijs

oefening, observeren, positief reageren

bewijs

Complimenten geven:

Op woensdag, donderdag en vrijdag:

- D ■■■
Wat heb je leuke kleren aan.
Dank je wel dat je zo aardig bent
Wat heb jij trouwens een mooie surprise gemaakt

- S ■■■
Wat ben jij snel
Wat kan jij goed klimmen tijdens gym
Ik vind dat jij altijd zo aardig bent tegen iedereen

- N ■■■
Heb je nieuwe schoenen, ik vind ze mooi!
Wat kan jij goed rekenen
Nick wat ben jij altijd zo geconcentreerd

- J ■■■
Wat heb je een mooie fiets
Jij bent vaak aardig
Jamie ik vind het niet leuk dat jij mij uitlacht als ik straf krijg, wil je daarmee ophouden?

toelichting op bewijs

De leering... wordt gemaakt...
.....
.....
.....

bewijs

Oefening: hoe kan ik sorry zeggen

- Als ik bv een schrift van de tafel heb laten vallen, dan raap ik het op en zeg ik sorry. Dat deed ik per ongeluk
- Ik stoot iemand aan. Dan zeg ik: sorry ik zag je niet of ik wou snel weg
- O pardon. Als er iets gebeurd.
- Het spijt me zeggen
- Het was niet mijn bedoeling zeggen
- Ik had het niet moeten doen.
- Een hand geven
- Een schouderklopje geven
- Even helpen om op te lossen bij wat er gebeurd is.

toelichting op bewijs

.....
.....
.....
.....

bewijs

Bijhouden wanneer je sorry hebt gezegd:

- Ik had mijn kamer niet opgeruimd en toen werd mijn vader heel erg boos. Toen heb ik sorry gezegd.
- Ik stootte J... aan bij een spelletje buiten. Voetjes van de vloer. Toen heb ik sorry gezegd.
- Ik had ruzie met J... We hadden gevochten. Toen hebben we elkaar een hand gegeven en toen heb ik gezegd dat ik hem niet aan mag raken.

toelichting op bewijs

Ik heb deze week 2x sorry gezegd

Terugblik

11/1

het ging over:

Mijn doel was: harder doen tegen anderen

Ik heb mijn doel gehaald: ja

Waarom? Ik heb aan mijn doelen gewerkt en ik heb probeer te doen

Deze bewijzen laten zien dat ik mijn doel gehaald heb:

Waarom?

complimenten geven: ik liet zien dat ik echt complimenten kon geven
particip. reageren: ik kon helpen met mijn eigen handen
sorry zeggen: ik heb mijn fouten toegevoegd

Deze oefening vind ik het belangrijkste:

Waarom?

om te zien voor het zelfde lo. in het samenwerken
het geven van

Bijlage B

Leerlinggegevens

Leerling:
 Schooljaar: 2012-2013
 Afname: 1 Najaar
 Wijzigingsdatum: maandag 29 oktober 2012

Geboren: 4-3-2002
 Groep (leerjaar): JL-6 (6)
 Leerkracht(en):
 Status: Onvergrendeld

SCOL Score

Categorie	Score		
Ervaringen 3,67 	Praat erover wanneer hem/haar iets naars is overkomen Maakt een grapje Praat met een medeleerling over iets dat ze samen hebben meegemaakt		Soms Geregeld Geregeld
Aardig 2,50 	Biedt excuses aan als hij/zij onaardig heeft gedaan tegen een ander Houdt rekening met de gevoeligheden van een ander Helpt een ander Zegt iets aardigs tegen een ander		Zelden Zelden Soms Soms
Samen 3,00 	Houdt zich aan een afspraak Draagt ideeën aan in een gezamenlijke activiteit Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit		Soms Soms Soms
Taak 3,33 	Maakt een taak af Volgt bij een taak de aanwijzingen van de leerkracht op Zet door als een taak niet direct lukt		Vaak Soms Zelden
Presenteren 3,00 	Vertelt iets in de groep Treedt ontspannen op voor de groep Vraagt iets aan een ander die hij/zij niet zo goed kent		Soms Soms Soms
Keuze 2,33 	Neemt gemakkelijk een beslissing Komt uit voor een keuze die afwijkt van die van anderen Denkt na voor hij/zij iets doet		Zelden Zelden Soms
Opkomen 3,50 	Zegt 'nee' als hij/zij iets niet wil Spreekt een ander er op aan als deze zich niet aan de afspraak houdt Zegt het de ander als deze onaardig tegen hem/haar doet Vraagt een ander om hulp		Geregeld Geregeld Soms Soms
Ruzie 2,33 	Luistert bij een ruzie naar de ander Verzint een oplossing bij ruzie Gaait bij een ruzie in op wat de ander zegt		Zelden Nooit Geregeld

Scores

Aantal vaak	1
Aantal geregeld	5
Aantal soms	13
Aantal zelden	6
Aantal nooit	1
Totaalscore	77
Normgroep	D

Opmerking

Leerlinggegevens

Leerling: [REDACTED] *INI*
 Schooljaar: 2012-2013
 Afname: 2 Voorjaar
 Wijzigingsdatum: donderdag 14 maart 2013

Geboren: 4-3-2002
 Groep (leerjaar): JL-6 (6)
 Leerkracht(en): [REDACTED]
 Status: Onvergrendeld

SCOL Score

Categorie	Score		
Ervaringen 4,00	Praat erover wanneer hem/haar iets naars is overkomen		Geregeld
	Maakt een grapje		Vaak
	Praat met een medeleerling over iets dat ze samen hebben meegemaakt		Soms
Aardig 2,75	Biedt excuses aan als hij/zij onaardig heeft gedaan tegen een ander		Zelden
	Houdt rekening met de gevoeligheden van een ander		Soms
	Helpt een ander		Soms
	Zegt iets aardigs tegen een ander		Soms
Samen 3,33	Houdt zich aan een afspraak		Soms
	Draagt ideeën aan in een gezamenlijke activiteit		Geregeld
	Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit		Soms
Taak 3,00	Maakt een taak af		Geregeld
	Volgt bij een taak de aanwijzingen van de leerkracht op		Soms
	Zet door als een taak niet direct lukt		Zelden
Presenteren 3,33	Vertelt iets in de groep		Geregeld
	Treedt ontspannen op voor de groep		Soms
	Vraagt iets aan een ander die hij/zij niet zo goed kent		Soms
Keuze 3,33	Neemt gemakkelijk een beslissing		Soms
	Komt uit voor een keuze die afwijkt van die van anderen		Geregeld
	Denkt na voor hij/zij iets doet		Soms
Opkomen 4,25	Zegt 'nee' als hij/zij iets niet wil		Vaak
	Spreekt een ander er op aan als deze zich niet aan de afspraak houdt		Geregeld
	Zegt het de ander als deze onaardig tegen hem/haar doet		Geregeld
	Vraagt een ander om hulp		Geregeld
Ruzie 3,33	Luistert bij een ruzie naar de ander		Soms
	Verzint een oplossing bij ruzie		Soms
	Gaat bij een ruzie in op wat de ander zegt		Geregeld

Scores

Aantal vaak	2
Aantal geregeld	9
Aantal soms	13
Aantal zelden	2
Aantal nooit	0
Totaalscore	89
Normgroep	C

Opmerking

Leerlinggegevens

Leerling: [REDACTED] 11n2
 Schooljaar: 2012-2013
 Afname: [REDACTED]
 Wijzigingsdatum: maandag 29 oktober 2012

Geboren: 21-4-2002
 Groep (leerjaar): JL-6 (6)
 Leerkracht(en): [REDACTED]
 Status: Onvergrendeld

SCOL Score

Categorie	Score		
Ervaringen 3,33	Praat erover wanneer hem/haar iets naars is overkomen		Soms
	Maakt een grapje		Soms
	Praat met een medeleerling over iets dat ze samen hebben meegemaakt		Geregeld
Aardig 2,75	Biedt excuses aan als hij/zij onaardig heeft gedaan tegen een ander		Zelden
	Houdt rekening met de gevoeligheden van een ander		Zelden
	Helpt een ander		Soms
Samen 3,00	Zegt iets aardigs tegen een ander		Geregeld
	Houdt zich aan een afspraak		Soms
	Draagt ideeën aan in een gezamenlijke activiteit		Soms
Taak 3,67	Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit		Soms
	Maakt een taak af		Geregeld
	Volgt bij een taak de aanwijzingen van de leerkracht op		Geregeld
Presenteren 3,33	Zet door als een taak niet direct lukt		Soms
	Vertelt iets in de groep		Geregeld
	Treedt ontspannen op voor de groep		Soms
Keuze 3,33	Vraagt iets aan een ander die hij/zij niet zo goed kent		Soms
	Neemt gemakkelijk een beslissing		Soms
	Komt uit voor een keuze die afwijkt van die van anderen		Soms
Opkomen 3,50	Denkt na voor hij/zij iets doet		Geregeld
	Zegt 'nee' als hij/zij iets niet wil		Geregeld
	Spreekt een ander er op aan als deze zich niet aan de afspraak houdt		Soms
Ruzie 2,00	Zegt het de ander als deze onaardig tegen hem/haar doet		Geregeld
	Vraagt een ander om hulp		Soms
	Luistert bij een ruzie naar de ander		Zelden
	Verzint een oplossing bij ruzie		Zelden
	Gaat bij een ruzie in op wat de ander zegt		Zelden

Scores

Aantal vaak	0
Aantal geregeld	8
Aantal soms	13
Aantal zelden	5
Aantal nooit	0
Totaalscore	81
Normgroep	D

Opmerking

Leerlinggegevens

Leerling: [REDACTED] 112 2
 Schooljaar: 2012-2013
 Afname: 2 Voorjaar
 Wijzigingsdatum: donderdag 14 maart 2013

Geboren: 21-4-2002
 Groep (leerjaar): JL-6 (6)
 Leerkracht(en): [REDACTED]
 Status: Onvergrendeld

SCOL Score

Categorie	Score		
Ervaringen 3,67	Praat erover wanneer hem/haar iets naars is overkomen		Geregeld
	Maakt een grapje		Soms
	Praat met een medeleerling over iets dat ze samen hebben meegemaakt		Geregeld
Aardig 3,75	Biedt excuses aan als hij/zij onaardig heeft gedaan tegen een ander		Geregeld
	Houdt rekening met de gevoeligheden van een ander		Geregeld
	Helpt een ander		Soms
	Zegt iets aardigs tegen een ander		Geregeld
Samen 3,67	Houdt zich aan een afspraak		Geregeld
	Draagt ideeën aan in een gezamenlijke activiteit		Soms
	Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit		Geregeld
Taak 4,00	Maakt een taak af		Geregeld
	Volgt bij een taak de aanwijzingen van de leerkracht op		Vaak
	Zet door als een taak niet direct lukt		Soms
Presenteren 3,67	Vertelt iets in de groep		Geregeld
	Treedt ontspannen op voor de groep		Geregeld
	Vraagt iets aan een ander die hij/zij niet zo goed kent		Soms
Keuze 2,67	Neemt gemakkelijk een beslissing		Soms
	Komt uit voor een keuze die afwijkt van die van anderen		Zelden
	Denkt na voor hij/zij iets doet		Soms
Opkomen 3,75	Zegt 'nee' als hij/zij iets niet wil		Soms
	Spreekt een ander er op aan als deze zich niet aan de afspraak houdt		Geregeld
	Zegt het de ander als deze onaardig tegen hem/haar doet		Geregeld
	Vraagt een ander om hulp		Geregeld
Ruzie 3,67	Luistert bij een ruzie naar de ander		Geregeld
	Verzint een oplossing bij ruzie		Soms
	Gaat bij een ruzie in op wat de ander zegt		Geregeld

Scores

Aantal vaak	1
Aantal geregeld	15
Aantal soms	9
Aantal zelden	1
Aantal nooit	0
Totaalscore	94
Normgroep	C

Opmerking

Leerlinggegevens

Leerling: XXXXXXXXXX 113
 Schooljaar: 2012-2013
 Afname: 1 Najaar
 Wijzigingsdatum: maandag 29 oktober 2012

Geboren: 8-11-2002
 Groep (leerjaar): JL-6 (6)
 Leerkracht(en): XXXXXXXXXX
 Status: Onvergrendeld

SCOL Score

Categorie	Score		
Ervaringen 2,33	Praat erover wanneer hem/haar iets naars is overkomen		Zelden
	Maakt een grapje		Soms
	Praat met een medeleerling over iets dat ze samen hebben meegemaakt		Zelden
Aardig 3,00	Biedt excuses aan als hij/zij onaardig heeft gedaan tegen een ander		Soms
	Houdt rekening met de gevoeligheden van een ander		Soms
	Helpt een ander		Soms
	Zegt iets aardigs tegen een ander		Soms
Samen 3,00	Houdt zich aan een afspraak		Soms
	Draagt ideeën aan in een gezamenlijke activiteit		Soms
	Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit		Soms
Taak 4,00	Maakt een taak af		Geregeld
	Volgt bij een taak de aanwijzingen van de leerkracht op		Geregeld
	Zet door als een taak niet direct lukt		Geregeld
Presenteren 2,33	Vertelt iets in de groep		Soms
	Treedt ontspannen op voor de groep		Zelden
	Vraagt iets aan een ander die hij/zij niet zo goed kent		Zelden
Keuze 3,00	Neemt gemakkelijk een beslissing		Zelden
	Komt uit voor een keuze die afwijkt van die van anderen		Soms
	Denkt na voor hij/zij iets doet		Geregeld
Opkomen 2,25	Zegt 'nee' als hij/zij iets niet wil		Soms
	Spreekt een ander er op aan als deze zich niet aan de afspraak houdt		Soms
	Zegt het de ander als deze onaardig tegen hem/haar doet		Nooit
	Vraagt een ander om hulp		Zelden
Ruzie 2,67	Luistert bij een ruzie naar de ander		Soms
	Verzint een oplossing bij ruzie		Zelden
	Gaat bij een ruzie in op wat de ander zegt		Soms

Scores

Aantal vaak	0
Aantal geregeld	4
Aantal soms	14
Aantal zelden	7
Aantal nooit	1
Totaalscore	73
Normgroep	E

Opmerking

Leerlinggegevens

Leerling: [REDACTED] **ln3**
 Schooljaar: 2012-2013
 Afname: 2 Voorjaar
 Wijzigingsdatum: donderdag 14 maart 2013

Geboren: 8-11-2002
 Groep (leerjaar): JL-6 (6)
 Leerkracht(en): [REDACTED]
 Status: Onvergrendeld

SCOL Score

Categorie	Score		
Ervaringen 3,00	Praat erover wanneer hem/haar iets naars is overkomen		Geregeld
	Maakt een grapje		Soms
	Praat met een medeleerling over iets dat ze samen hebben meegemaakt		Zelden
Aardig 3,25	Biedt excuses aan als hij/zij onaardig heeft gedaan tegen een ander		Geregeld
	Houdt rekening met de gevoeligheden van een ander		Soms
	Helpt een ander		Soms
	Zegt iets aardigs tegen een ander		Soms
Samen 3,00	Houdt zich aan een afspraak		Soms
	Draagt ideeën aan in een gezamenlijke activiteit		Zelden
	Overlegt over de aanpak van een gezamenlijke activiteit		Geregeld
Taak 3,33	Maakt een taak af		Soms
	Volgt bij een taak de aanwijzingen van de leerkracht op		Soms
	Zet door als een taak niet direct lukt		Geregeld
Presenteren 2,67	Vertelt iets in de groep		Soms
	Treedt ontspannen op voor de groep		Soms
	Vraagt iets aan een ander die hij/zij niet zo goed kent		Zelden
Keuze 3,33	Neemt gemakkelijk een beslissing		Soms
	Komt uit voor een keuze die afwijkt van die van anderen		Geregeld
	Denkt na voor hij/zij iets doet		Soms
Opkomen 4,00	Zegt 'nee' als hij/zij iets niet wil		Geregeld
	Spreekt een ander er op aan als deze zich niet aan de afspraak houdt		Geregeld
	Zegt het de ander als deze onaardig tegen hem/haar doet		Geregeld
	Vraagt een ander om hulp		Geregeld
Ruzie 3,33	Luistert bij een ruzie naar de ander		Geregeld
	Verzint een oplossing bij ruzie		Soms
	Gaat bij een ruzie in op wat de ander zegt		Soms

Scores

Aantal vaak	0
Aantal geregeld	10
Aantal soms	13
Aantal zelden	3
Aantal nooit	0
Totaalscore	85
Normgroep	D

Opmerking

Bijlage C

Leerlinggegevens

Leerling:
 Schooljaar: 2012-2013
 Afname: 1 Najaar
 Datum ingevuld: woensdag 10 oktober 2012

Geboren: 4-3-2002
 Groep (leerjaar): JL-6 (6)
 Leerkracht(en):
 Status: Onvergrendeld

LeerlingSCOL score

Ervaringen delen

Als ik iets naars meemaak, praat ik daar over. Bijna nooit
 Ik maak een grapje (niet om iemand voor de gek te zetten). Soms
 Ik praat met een andere leerling over wat we samen hebben meegemaakt. Bijna nooit

Aardig doen

Als ik iets onaardigs heb gedaan, zeg ik 'sorry'. Bijna altijd
 Als iemand verdrietig is of iets niet kan, houd ik daar rekening mee. Bijna nooit
 Ik help een ander. Soms
 Ik zeg iets aardigs tegen een ander. Soms

Samen spelen en werken

Als ik iets afsprek met een ander, doe ik dat ook. Bijna altijd
 Als ik samen met andere leerlingen een taak moet doen, vertel ik mijn ideeën. Soms
 Als ik samen met andere leerlingen iets moet doen, overleg ik eerst hoe we eraan gaan werken. Bijna altijd

Een taak uitvoeren

Als ik een taak krijg, maak ik hem af. Bijna altijd
 Als ik een opdracht moet doen, doe ik het zoals de leerkracht het heeft uitgelegd. Bijna altijd
 Als een taak niet meteen lukt, probeer ik het nog een keer. Soms

Jezelf presenteren

Ik zeg uit mezelf iets in de groep. Bijna altijd
 Als ik iets aan de groep vertel of laat zien, ben ik ontspannen. Bijna altijd
 Ik vraag iets aan iemand, ook al ken ik die niet zo goed. Bijna altijd

Een keuze maken

Ik beslis makkelijk wat ik wil. Bijna nooit
 Als ik iets anders kies dan de anderen, zeg ik dat. Soms
 Voordat ik iets doe, denk ik eerst na. Bijna nooit

Opkomen voor jezelf

Als ik iets niet wil, zeg ik 'nee'. Bijna altijd
 Als iemand zich niet aan een afspraak houdt, zeg ik daar iets van. Bijna nooit
 Als iemand onaardig tegen me doet, zeg ik daar iets van. Bijna nooit
 Als ik hulp nodig heb, vraag ik dat. Soms

Omgaan met ruzie

Als ik met iemand ruzie heb, luister ik wel naar wat de ander zegt. Bijna altijd
 Als ik ruzie heb, verzin ik een oplossing. Bijna nooit
 Als ik ruzie heb met iemand, ga ik in op wat hij of zij zegt. Bijna altijd

Scores

Aantal bijna nooit 8
 Aantal soms 7
 Aantal bijna altijd 11
 Totaalscore 55
 Normgroep Onvoldoende

Leerlinggegevens 11n2

Leerling: [naam]
 Schooljaar: 2012-2013
 Afname: 1 Najaar
 Datum ingevuld: woensdag 10 oktober 2012

Geboren: 21-4-2002
 Groep (leerjaar): JL-6 (6)
 Leerkracht(en): [naam]
 Status: Onvergrendeld

LeerlingSCOL score

Ervaringen delen

Als ik iets naars meemaak, praat ik daar over. Soms
 Ik maak een grapje (niet om iemand voor de gek te zetten). Bijna altijd
 Ik praat met een andere leerling over wat we samen hebben meegemaakt. Bijna nooit

Aardig doen

Als ik iets onaardigs heb gedaan, zeg ik 'sorry'. Soms
 Als iemand verdrietig is of iets niet kan, houd ik daar rekening mee. Soms
 Ik help een ander. Soms
 Ik zeg iets aardigs tegen een ander. Soms

Samen spelen en werken

Als ik iets afsprek met een ander, doe ik dat ook. Bijna altijd
 Als ik samen met andere leerlingen een taak moet doen, vertel ik mijn ideeën. Bijna altijd
 Als ik samen met andere leerlingen iets moet doen, overleg ik eerst hoe we eraan gaan werken. Bijna nooit

Een taak uitvoeren

Als ik een taak krijg, maak ik hem af. Soms
 Als ik een opdracht moet doen, doe ik het zoals de leerkracht het heeft uitgelegd. Soms
 Als een taak niet meteen lukt, probeer ik het nog een keer. Soms

Jezelf presenteren

Ik zeg uit mezelf iets in de groep. Bijna nooit
 Als ik iets aan de groep vertel of laat zien, ben ik ontspannen. Soms
 Ik vraag iets aan iemand, ook al ken ik die niet zo goed. Bijna nooit

Een keuze maken

Ik beslis makkelijk wat ik wil. Bijna altijd
 Als ik iets anders kies dan de anderen, zeg ik dat. Bijna altijd
 Voordat ik iets doe, denk ik eerst na. Bijna nooit

Opkomen voor jezelf

Als ik iets niet wil, zeg ik 'nee'. Bijna altijd
 Als iemand zich niet aan een afspraak houdt, zeg ik daar iets van. Bijna nooit
 Als iemand onaardig tegen me doet, zeg ik daar iets van. Bijna altijd
 Als ik hulp nodig heb, vraag ik dat. Soms

Omgaan met ruzie

Als ik met iemand ruzie heb, luister ik wel naar wat de ander zegt. Soms
 Als ik ruzie heb, verzin ik een oplossing. Bijna nooit
 Als ik ruzie heb met iemand, ga ik in op wat hij of zij zegt. Soms

Scores

Aantal bijna nooit	7
Aantal soms	12
Aantal bijna altijd	7
Totaalscore	52
Normgroep	Onvoldoende

Leerlinggegevens

11n3

Leerling: [naam]
 Schooljaar: 2012-2013
 Afname: 1 Najaar
 Datum ingevuld: woensdag 10 oktober 2012

Geboren: 8-11-2002
 Groep (leerjaar): JL-6 (6)
 Leerkracht(en): [naam]
 Status: Onvergrendeld

LeerlingSCOL score

Ervaringen delen

Als ik iets naars meemaak, praat ik daar over. Soms
 Ik maak een grapje (niet om iemand voor de gek te zetten). Bijna nooit
 Ik praat met een andere leerling over wat we samen hebben meegemaakt. Bijna nooit

Aardig doen

Als ik iets onaardigs heb gedaan, zeg ik 'sorry'. Bijna altijd
 Als iemand verdrietig is of iets niet kan, houd ik daar rekening mee. Bijna nooit
 Ik help een ander. Soms
 Ik zeg iets aardigs tegen een ander. Bijna nooit

Samen spelen en werken

Als ik iets afsprek met een ander, doe ik dat ook. Bijna altijd
 Als ik samen met andere leerlingen een taak moet doen, vertel ik mijn ideeën. Bijna altijd
 Als ik samen met andere leerlingen iets moet doen, overleg ik eerst hoe we eraan gaan werken. Bijna nooit

Een taak uitvoeren

Als ik een taak krijg, maak ik hem af. Soms
 Als ik een opdracht moet doen, doe ik het zoals de leerkracht het heeft uitgelegd. Bijna nooit
 Als een taak niet meteen lukt, probeer ik het nog een keer. Bijna altijd

Jezelf presenteren

Ik zeg uit mezelf iets in de groep. Bijna nooit
 Als ik iets aan de groep vertel of laat zien, ben ik ontspannen. Bijna nooit
 Ik vraag iets aan iemand, ook al ken ik die niet zo goed. Soms

Een keuze maken

Ik beslis makkelijk wat ik wil. Bijna nooit
 Als ik iets anders kies dan de anderen, zeg ik dat. Bijna altijd
 Voordat ik iets doe, denk ik eerst na. Bijna altijd

Opkomen voor jezelf

Als ik iets niet wil, zeg ik 'nee'. Bijna altijd
 Als iemand zich niet aan een afspraak houdt, zeg ik daar iets van. Bijna nooit
 Als iemand onaardig tegen me doet, zeg ik daar iets van. Bijna nooit
 Als ik hulp nodig heb, vraag ik dat. Bijna altijd

Omgaan met ruzie

Als ik met iemand ruzie heb, luister ik wel naar wat de ander zegt. Bijna altijd
 Als ik ruzie heb, verzink ik een oplossing. Bijna nooit
 Als ik ruzie heb met iemand, ga ik in op wat hij of zij zegt. Soms

Scores

Aantal bijna nooit 12
 Aantal soms 5
 Aantal bijna altijd 9
 Totaalscore 49
 Normgroep Onvoldoende

Leerlinggegevens

Leerling: **iln 1**
 Schooljaar: 2012-2013
 Afname: 2 Voorjaar
 Datum ingevuld: woensdag 20 maart 2013

Geboren: 4-3-2002
 Groep (leerjaar): JL-6 (6)
 Leerkracht(en):
 Status: Onvergrendeld

LeerlingSCOL score

Ervaringen delen		
Als ik iets naars meemaak, praat ik daar over.		Bijna nooit
Ik maak een grapje (niet om iemand voor de gek te zetten).		Bijna altijd
Ik praat met een andere leerling over wat we samen hebben meegemaakt.		Soms
Aardig doen		
Als ik iets onaardigs heb gedaan, zeg ik 'sorry'.		Bijna altijd
Als iemand verdrietig is of iets niet kan, houd ik daar rekening mee.		Soms
Ik help een ander.		Soms
Ik zeg iets aardigs tegen een ander.		Soms
Samen spelen en werken		
Als ik iets afsprek met een ander, doe ik dat ook.		Bijna altijd
Als ik samen met andere leerlingen een taak moet doen, vertel ik mijn ideeën.		Bijna altijd
Als ik samen met andere leerlingen iets moet doen, overleg ik eerst hoe we eraan gaan werken.		Bijna altijd
Een taak uitvoeren		
Als ik een taak krijg, maak ik hem af.		Bijna altijd
Als ik een opdracht moet doen, doe ik het zoals de leerkracht het heeft uitgelegd.		Bijna altijd
Als een taak niet meteen lukt, probeer ik het nog een keer.		Bijna altijd
Jezelf presenteren		
Ik zeg uit mezelf iets in de groep.		Bijna nooit
Als ik iets aan de groep vertel of laat zien, ben ik ontspannen.		Bijna altijd
Ik vraag iets aan iemand, ook al ken ik die niet zo goed.		Soms
Een keuze maken		
Ik beslis makkelijk wat ik wil.		Bijna altijd
Als ik iets anders kies dan de anderen, zeg ik dat.		Bijna altijd
Voordat ik iets doe, denk ik eerst na.		Bijna nooit
Opkomen voor jezelf		
Als ik iets niet wil, zeg ik 'nee'.		Bijna altijd
Als iemand zich niet aan een afspraak houdt, zeg ik daar iets van.		Bijna nooit
Als iemand onaardig tegen me doet, zeg ik daar iets van.		Soms
Als ik hulp nodig heb, vraag ik dat.		Soms
Omgaan met ruzie		
Als ik met iemand ruzie heb, luister ik wel naar wat de ander zegt.		Bijna altijd
Als ik ruzie heb, verzin ik een oplossing.		Soms
Als ik ruzie heb met iemand, ga ik in op wat hij of zij zegt.		Soms

Scores

Aantal bijna nooit	4
Aantal soms	9
Aantal bijna altijd	13
Totaalscore	61
Normgroep	Voldoende

Leerlinggegevens

Leerling: [REDACTED] *1ln 2*
 Schooljaar: 2012-2013
 Afname: 2 Voorjaar
 Datum ingevuld: dinsdag 26 maart 2013

Geboren: 21-4-2002
 Groep (leerjaar): JL-6 (6)
 Leerkracht(en): [REDACTED]
 Status: Onvergrendeld

LeerlingSCOL score

Ervaringen delen

Als ik iets naars meemaak, praat ik daar over. Bijna nooit
 Ik maak een grapje (*niet* om iemand voor de gek te zetten). Bijna altijd
 Ik praat met een andere leerling over wat we samen hebben meegemaakt. Bijna nooit

Aardig doen

Als ik iets onaardigs heb gedaan, zeg ik 'sorry'. Bijna altijd
 Als iemand verdrietig is of iets niet kan, houd ik daar rekening mee. Bijna altijd
 Ik help een ander. Soms
 Ik zeg iets aardigs tegen een ander. Soms

Samen spelen en werken

Als ik iets afsprek met een ander, doe ik dat ook. Bijna altijd
 Als ik samen met andere leerlingen een taak moet doen, vertel ik mijn ideeën. Bijna altijd
 Als ik samen met andere leerlingen iets moet doen, overleg ik eerst hoe we eraan gaan werken. Soms

Een taak uitvoeren

Als ik een taak krijg, maak ik hem af. Soms
 Als ik een opdracht moet doen, doe ik het zoals de leerkracht het heeft uitgelegd. Soms
 Als een taak niet meteen lukt, probeer ik het nog een keer. Soms

Jezelf presenteren

Ik zeg uit mezelf iets in de groep. Soms
 Als ik iets aan de groep vertel of laat zien, ben ik ontspannen. Soms
 Ik vraag iets aan iemand, ook al ken ik die niet zo goed. Bijna nooit

Een keuze maken

Ik beslis makkelijk wat ik wil. Bijna altijd
 Als ik iets anders kies dan de anderen, zeg ik dat. Bijna altijd
 Voordat ik iets doe, denk ik eerst na. Soms

Opkomen voor jezelf

Als ik iets niet wil, zeg ik 'nee'. Bijna altijd
 Als iemand zich niet aan een afspraak houdt, zeg ik daar iets van. Bijna altijd
 Als iemand onaardig tegen me doet, zeg ik daar iets van. Bijna altijd
 Als ik hulp nodig heb, vraag ik dat. Soms

Omgaan met ruzie

Als ik met iemand ruzie heb, luister ik wel naar wat de ander zegt. Soms
 Als ik ruzie heb, verzin ik een oplossing. Soms
 Als ik ruzie heb met iemand, ga ik in op wat hij of zij zegt. Bijna altijd

Scores

Aantal bijna nooit	3
Aantal soms	12
Aantal bijna altijd	11
Totaalscore	60
Normgroep	Voldoende

Leerlinggegevens

Leerling: [REDACTED] 11h3
 Schooljaar: 2012-2013
 Afnam: 2 Voorjaar
 Datum ingevuld: woensdag 20 maart 2013

Geboren: 8-11-2002
 Groep (leerjaar): JL-6 (6)
 Leerkracht(en): [REDACTED]
 Status: Onvergrendeld

LeerlingSCOL score

Ervaringen delen

Als ik iets naars meemaak, praat ik daar over. Bijna nooit
 Ik maak een grappje (niet om iemand voor de gek te zetten). Bijna nooit
 Ik praat met een andere leerling over wat we samen hebben meegemaakt. Soms

Aardig doen

Als ik iets onaardigs heb gedaan, zeg ik 'sorry'. Bijna altijd
 Als iemand verdrietig is of iets niet kan, houd ik daar rekening mee. Soms
 Ik help een ander. Soms
 Ik zeg iets aardigs tegen een ander. Soms

Samen spelen en werken

Als ik iets afsprek met een ander, doe ik dat ook. Bijna altijd
 Als ik samen met andere leerlingen een taak moet doen, vertel ik mijn ideeën. Bijna altijd
 Als ik samen met andere leerlingen iets moet doen, overleg ik eerst hoe we eraan gaan werken. Soms

Een taak uitvoeren

Als ik een taak krijg, maak ik hem af. Bijna altijd
 Als ik een opdracht moet doen, doe ik het zoals de leerkracht het heeft uitgelegd. Bijna altijd
 Als een taak niet meteen lukt, probeer ik het nog een keer. Bijna altijd

Jezelf presenteren

Ik zeg uit mezelf iets in de groep. Soms
 Als ik iets aan de groep vertel of laat zien, ben ik ontspannen. Bijna nooit
 Ik vraag iets aan iemand, ook al ken ik die niet zo goed. Bijna nooit

Een keuze maken

Ik beslis makkelijk wat ik wil. Bijna nooit
 Als ik iets anders kies dan de anderen, zeg ik dat. Soms
 Voordat ik iets doe, denk ik eerst na. Bijna altijd

Opkomen voor jezelf

Als ik iets niet wil, zeg ik 'nee'. Bijna altijd
 Als iemand zich niet aan een afspraak houdt, zeg ik daar iets van. Bijna altijd
 Als iemand onaardig tegen me doet, zeg ik daar iets van. Bijna nooit
 Als ik hulp nodig heb, vraag ik dat. Bijna altijd

Omgaan met ruzie

Als ik met iemand ruzie heb, luister ik wel naar wat de ander zegt. Soms
 Als ik ruzie heb, verzink ik een oplossing. Bijna altijd
 Als ik ruzie heb met iemand, ga ik in op wat hij of zij zegt. Soms

Scores

Aantal bijna nooit 6
 Aantal soms 9
 Aantal bijna altijd 11
 Totaalscore 57
 Normgroep Onvoldoende

Bijlage D

Klimaatschaal -LV – 2009

Fontys, Opleidingscentrum voor Speciale Onderwijszorg (Donkers, Vermulst) pagina 1

KLIMAATSCHAAL

voor het voortgezet onderwijs en voor de bovenbouw van het basisonderwijs

- leerkrachtversie - tussenvoegsel achternaam

voornaam

1. Naam leerkracht: R. M.

2. Naam school: Jan Ligthartschool

3. Klassencode (naam van de klas):

4. Geslacht 1 man 2 Vrouw x

(omcirkel het
cijfer):

5. Type onderwijs (omcirkel het cijfer dat van toepassing is):

1 x	Basisonderwijs	10	VMBO gemengde leerweg met LWOO
2	SBAO (speciaal basisonderwijs)	11	VMBO theoretische leerweg
3	Praktijkonderwijs	12	VMBO theoretische leerweg met LWOO
4	Assistentenleerweg	13	HAVO/VWO/atheneum/ gymnasium
5	VMBO basisberoepsgerichte leerweg	14	REC scholen
6	VMBO basisberoepsgerichte leerweg met LWOO	15	MBO niveau 1 en 2
7	VMBO kaderberoepsgerichte leerweg	16	MBO niveau 3 en 4
8			VMBO kaderberoepsgerichte leerweg met LWOO
9			17 Anders nl. : VMBO gemengde leerweg

6. In 1 2 3 4 5 6 7 8
welke x

groep of
leerjaar
geef je
les?
(cijfer
omcirkel
en):

7. Datum van invullen (ddmmjjjj) bv 23042006: 09-10-2012 en 02-04-2013

**Algemeen
gedeelte over
je klas**

			soms	regel-matig	vaak
1	De leerlingen vinden mijn klas leuk	1	2	3 3	4
2	Leerlingen in mijn klas maken ruzie met elkaar	1	2	3	4
3	Leerlingen kunnen goed met elkaar opschieten	1	2	3	4
4	Er zijn leerlingen in je klas die spullen van anderen kapot maken	1	2	3	4
5	Bij moeilijkheden helpen klasgenoten elkaar	1	2	3	4
6	Er zijn leerlingen uit mijn klas die elkaar buiten schooltijd lastig vallen	1	2 2	3	4
7	Er zijn leerlingen in mijn klas die elkaar uitschelden	1	2	3	4
8	In mijn klas worden leerlingen gepest	1	2	3	4
9	In mijn klas roddelen leerlingen over elkaar	1	2	3	4
10	Er zijn leerlingen in mijn klas die elkaar wel eens slaan of schoppen	1	2 2	3	4
11	De leerlingen voelen zich in jou groep op hun gemak	1	2	3	4
12	De leerlingen hebben het gevoel dat ze bij de groep horen	1	2 2	3	4
13	De leerlingen kunnen goed samenwerken aan opdrachten	1	2	3	4
14	De leerlingen vinden elkaar aardig	1	2 2	3	4
15	Als een leerling in mijn klas een verkeerde vraag stelt dan wordt die vaak uitgelachen	1	2	3	4
16	De leerlingen in mijn klas gaan positief met elkaar om	1	2 2	3	4

**Specifiek gedeelte over jezelf als leerkracht:
jij geeft het vak:**

		(bijna) nooit	soms	regel-matig	vaak
1	Er wordt in mijn klas veel lawaai gemaakt tijdens de lessen	1	2	3	4
2	De leerlingen hebben graag les van mij. Mijn lessen worden als prettig ervaren	1	2	3 3	4
3	Leerlingen kunnen moeilijk opletten omdat het zo onrustig is tijdens mijn les	1	2	3	4
4	De lessen verlopen bij mij rommelig	1	2	3	4
5	De leerlingen vinden mij aardig	1	2 2	3	4
6	Het kost mij veel tijd om de klas rustig te krijgen	1	2	3	4
7	Ik vind het leuk om aan deze klas les te geven	1	2	3	4
8	Ik heb meestal een goede bui	1	2	3 3	4
9	Ik zeg regelmatig dat de leerlingen goed gewerkt hebben	1	2	3	4 4
10	Bij mij is het rustig tijdens de les	1	2	3	4
11	Ik stel de leerlingen op hun gemak als ze een proefwerk moeten maken	1	2	3 3	4
12	Ik kan vlug met de les beginnen omdat het in de klas rustig is	1 1	2	3	4
13	Bij mij kunnen leerlingen met hun problemen terecht	1	2	3	4 4
14	Ik besteed voldoende tijd aan alle leerlingen	1	2	3 3	4
15	Ik laat duidelijk merken als een leerling iets goed heeft gedaan	1	2	3	4 4
16	Ik heb echte belangstelling voor de leerlingen	1	2	3 3	4
17	Ik help elke leerling als die iets niet kan	1	2	3 3	4

